

„Kétségtelen, Jézus Krisztus maga a Világosság, a Nap, aki fölkelt a történelem minden sötétsége fölé. De hogy őt megtaláljuk, szükségünk van a közeli fényekre – olyan emberekre, akik az ő fényéből világítanak, és elirányítanak utazásunk közben.”¹

„**Caritas Christi urget nos**” (2Kor 5,14)

vagy

„**Ezt a művet szívem mélyéből jónak tartom.**”²

Az SSND³ nemzetközi családjához tartozó szerzetesnők, társult tagok⁴, munkatársak számára Maria Theresia von Jesu Karolina Gerhardinger⁵ Jézus Krisztus fényét sugárzó világosság és útmutató mindennapi életükben, nevelői munkájukban, „az emberi dolgok helyes rendjéért folytatott küzdelmükben.”⁶

Érdemes egy rövid pillantást vetnünk annak a 19. századi rendalapítónak és pedagógiai reformernek a munkásságára, akiről Georg Simmel⁷ azt írja, Maria Theresia von Jesu jóval Karl Marx előtt – akinek Kommunista Kiáltványa hozta meg német területen az úgynevezett társadalmi kérdés sürgető voltával történő tudatos szembenézést – felismerte a társadalom szükségleteit, és a következetes, intézményesített, minőségi nőnevelésért folytatott küzdelme éppen azt a változást érte el a társadalomban, amelyről K. Marx Kommunista Kiáltványában eszmélkedett.

Maria Theresia von Jesu tudatosan kereste a társadalmi csoportok közötti, egyre mélyülő szakadék gyökereit, okait, és (akárcsak Friedrich Fröbel⁸) felismerte, a család intézménye válságba került, a bajor családok „gyengeségét” a nők képzetlensége okozza. Egyrészt tudatában volt annak, hogy a szociális kérdések, problémák és a nevelésügy gondjai kölcsönhatásban állnak egymással, másrészt felismerte, hogy egyfajta nevelési/oktatási vákuum alakult ki a német társadalomban, és ennek az űrnek a betöltését –mint felismert feladatot – Isten akarataként élte meg. Az oktatási rendszer és nevelési módszerek megújításával akarta orvosolni korának társadalmi bajait. Maria Theresia von Jesu, mint szerzetes, és mint pedagógus, a minőségi, a teljességgel bíró, az értelmes élet

szolgálatát tűzte ki célul önmaga és rendje számára.

¹ XVI. BENEDEK PÁPA Spe Salvi kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek és minden krisztushívőnek a keresztény reményről. Mária, a remény csillaga 49

² M. Theresia von Jesu 1848. július 15. és 20. között írt leveléből

³ 1833-ban alapított Congragatio Sororum Scholasticarum Pauperum a Nostra Domina (Arme Schulschwester von Unserer Lieben Frau, School Sister of Notre Dame, Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Kongregációja) nevének hivatalos rövidítése

⁴ Az SSND társult tagjai azok a nők és férfiak, akik szeretnének részt venni az iskolanővérek küldetésében, miközben továbbra is a maguk választotta életformát folytatják

⁵ Karolina Gerhardinger, szerzetesneven: Maria Theresia von Jesu - Jézusról nevezett Mária Terézia - (1797, Stadtamhof - 1879, München) az SSND alapítója

⁶ XVI. Benedek pápa Spe Salvi kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek és minden krisztushívőnek a keresztény reményről. A keresztény remény igazi formája 25.

⁷ (1858-1918), német filozófus, szociológus, pszichológus

⁸ Friedrich Wilhelm August Fröbel (vagy Froebel), (1782-1852), német pedagógus

Habár a 19. századi bajor pedagógia egyik napjainkig ható reformere volt, személye, tevékenysége Magyarországon – még a neveléstörténettel foglalkozók körében is – kevésbé ismert. Ennek oka, hogy maga semmisítette meg feljegyzéseit, rendtársainak megtiltotta, hogy megőrizték leveleit, írásait⁹, és fényképet (dagerrotípiát) sem készíthettek róla.¹⁰ Írásunkban – igaz csupán töredékesen – az SSND alapítójának és az iskolanővéri pedagógia megteremtőjének méltatlanul ismeretlen nevelői munkásságát szeretnénk bemutatni.

Természetesen Maria Theresia von Jesu rendalapítás¹¹ és nevelésügy terén végbe vitt tevékenysége nem érthető és értékelhető korának, a 19. századnak és hazájának, Bajorországnak, illetve a németnyelvű területeknek sajátos társadalmi, eszmetörténeti, kultúrpolitikai viszonyainak, törekvéseinek ismerete nélkül.

1. A 19. század főbb jellemzői

Ebben a században fogalmazódott meg a liberalizmus, nacionalizmus és a marxizmus eszméje.

A 19. század nagy részét áthatotta a „régirend” arisztokráciája és a nemzeti egységért küzdő liberális erők közötti feszültség.

A korábban Angliában kibontakozó ipari forradalom áterjedt a kontinensre, és meghatározó hatásúvá vált a társadalmi csoportok alakulásában, egymáshoz való viszonyában.

Jelentős tudományos fejlődés ment végbe: ekkor jelent meg (az ismertebb találmányok közül) a gőzmozdony, gőzhajó, elektronikus távíró, a belső égésű motor, izzólámpa, röntgenkészülék, akkumulátor, gyufa, telefonközpont, automobil, fémbáraméter, fonográf, antiszeptikus (fertőzést gátló) sebgyógyítás; (a kevésbé ismert találmányok közül) az első működőképes varrógép, konzervdoboz, gumiszalag, biztosítótű.

Az egyházak, a vallás szerepe és egyúttal a papság és a szerzetesség társadalmi szerepe és megítéltsége átalakult. A szekularizáció iránti igény mind az állam, mind a közember részéről jelentkezett. Megjelent a közgondolkodásban az a nézet – ezt majd a marxista gondolkodás tovább erősíti –, hogy a szegényeknek nem szeretetszolgálatra, hanem igazságosságra van szükségük, és tulajdonképpen az egyház(ak) tagjai megakadályozzák az igazságosság érvényesülését az általuk végzett szeretetszolgálatokkal, mert ezekkel csupán megnyugtatják saját és tehetősebb tagjaik lelkiismeretét. Az egyház(ak) szeretetszolgálatukkal tulajdonképpen bebetonozzák a szegény rétegeket saját addigi, kilátástalan állapotukba.¹²

A 19. században alakultak ki a modern nemzetállamok (pl.: Olaszország, Németország).

⁹ „Ha bárhol kéziratot találnak tőlem, semmisítsék meg anélkül, hogy másolatot készítenének róla.” (M. Theresia von Jesu 1877-ben írt végrendeletéből)

¹⁰ Az SSND alapítójáról két hiteles fénykép maradt fenn: egy idős korában készült útlevelekép és ravatali képe. Szerencsére hivatalos ügyekben kormányhivatalokhoz, egyházi személyekhez írott és rendtársai számára lelki útmutatásként megfogalmazott levelei szép számmal megőrződtek, azonban pedagógiai tárgyú feljegyzései megsemmisültek.

¹¹ M. Theresia von Jesu olyan rendet kívánt alapítani, melyben minden tagnak „ugyanaz a rendeltetése, közös a célja, azonos eszközöket használnak...ugyanaz a vezetőségük...az intézmény (Rend) minden háza egyetlen egészet alkot azon szervezeti szabályzat szerint, amely Szent Ágostonnak Fourier Szent Péter által megreformált szabályzata szerint jött létre ... Szűz Mária oltalma alatt,... az ifjúság nevelésére és tanítására szentelik életüket... a tanító nővérek a szokásos egyházi hármast fogadalomhoz negyedikként a nevelésre, tanításra vonatkozót csatolják... a laikus nővérek (M. T. von J. megfogalmazásában: gazdasági ügyekkel foglalkozó és a kisgyermek napközben működő nővérek) nem tesznek negyedik fogadalmat.” (1853-ban Csajághy Sándornak, a Csanádi Egyházmegye püspökének írott leveléből)

¹² Vö. XVI. BENEDEK PÁPA Deus caritas est kezdetű enciklikája. Az egyháznak mint „a szeretet közösségének” szeretetszolgálat. Igazságosság és szeretet 26.

E század lett az iskolaügy új korszakának nyitó százada: A művelődés és a közoktatás – mint a nemzet fennmaradását szolgáló tevékenység – nemzeti ügy lett. A közgondolkodásban maga a gyermek, mint a kialakuló nemzetállam tagja, a nemzet fejlődésének zálogává vált. Több országban természetessé lett a tankötelezettség bevezetése. A nevelői/tanári/tanítói mesterséget kezdték professziónak tekinteni. Megnőtt a nyilvános iskolák jelentősége is, bár a magasabb társadalmi rétegek nem lelkesedtek különösképpen a nyilvános iskolákért, mégis egyre több városi család kezdte gyermekét ún. színvonalas nyilvános iskolába járatni.

A 19. századi oktatásügy fontos jellemzője lett, hogy az elemi iskolai népoktatás és a középfokú oktatás rendszere nem egymásra épülve jött létre, hiszen anyagi fedezet híján a szegényebb rétegek számára az elemi iskola nem jelenthetett automatikusan továbbtanulási lehetőséget, így a középfokú oktatás főként a módosabb polgárság gyermekei számára vált nyitottá.

Ebben a században különült el egymástól – véglegesen és egyértelműen – a közélet és a magánélet (a privát szféra). Ezzel összefüggésben, a már korábban szétváló, férfi-női szerepek „cizelláltabb” értelmezést kaptak: A politika és a közélet szereplője (egyértelműen és vitathatatlanul) a férfi volt, aki eme hivatása betöltése érdekében kénytelen volt egyre többször és olykor tartósabban is távol lenni családjától. Emiatt a nő, mint feleség és anya, a háztartás és a gyermekek gondozását végezte, mégpedig tartósan, gyakran csupán a férj erkölcsi és elvi – de nem fizikai jelenlétű – támogatását élvezvén. Az így kialakult, családon belüli szereposztás jelentősen átrendezte a hagyományos, családi, nevelői szerepeket.

2. A németnyelvű területek történelmi és szellemi közege

A vesztfáliai béke óta szétagoltságban élő, a francia uralmat átmenetileg elviselni kényszerülő németek számára az egységes német nemzetállamot a napóleoni korszakot lezáró, a korábbi európai viszonyok helyreállítását célzó bécsi kongresszus ugyan nem hozta meg, de megteremtette az alapját egy esetleges német alkotmányos rendezésnek, valamint alkotmányos reformok bevezetésének. Az utóbbiak kidolgozásának és bevezetésének üteme azonban lelassult, majd elakadt. A reformok elmaradása miatti tiltakozásul a németnyelvű területeken hamarosan olyan mozgalmak, társaságok, egyesületek (Torna-mozgalom, Német Társaságok, Általános Német Diákegylet, Ifjú Németország) alakultak, amelyek ugyan különböző ideológiai alapokon álltak, azonban fő célkitűzésük tekintetében – az össznémet egységes állam megteremtése – megegyeztek. Az 1848/49-es német forradalmak egységes német nemzetállam megteremtésére irányuló törekvése ugyanancsak kudarcba fulladt.

1871. január 18-ig – a Német Birodalom megszületéséig – számos diplomáciai és fegyveres háború (kurhesseni incidens, drezdai konferencia, frankfurti fejedelmi kongresszus, 1863-as lengyel felkelés „rendezése”, dán konfliktus, porosz-osztrák háború, porosz-francia háború) dúlt a porosz hegemónia létrehozása mellett a német nemzetállam megteremtése érdekében is.

A bécsi kongresszus befejezésének évében (1815-ben) Maria Theresia von Jesu 18, a Német Birodalom megszületésekor (1871-ben) 74 éves.

A németnyelvű területeken (a romantika hatására) kialakult az a felfogás, hogy a (német) nemzet (és a nemzeti érzelm) független az államtól és értékesebb annál. „Die

Nationalität (ist) die Seele des Staates” (Adam Müller)¹³. A nemzeti(ségi) érzés ápolása és továbbadása azért vált hallatlanul fontos és intézményesített feladattá, a hétköznapi ember számára életcélá német területeken, mert felerősödött az a felfogás, mely szerint a nemzeti érzés teremti meg a hön óhajtott egységes nemzetállamot.

I. Lajos¹⁴ (1825-1848) bajor király államában a heidelbergi romantikus kör egyik tagja, egy ideig a király jóindulatát élvező történelem professzor, Joseph Johann von Görres¹⁵ vált a német keresztény demokrácia vezéralakjává. Korábban Görres hatása révén olyan tudósi kör alakult, melynek tagja volt többek között: Arndts,¹⁶ Cornelius,¹⁷ Döllinger,¹⁸ Möhler,¹⁹ Philips²⁰. Görres kapcsolatban állt Brentanoval²¹, Böhmerrel²², Lacordaire-vel²³, Lamennais²⁴-val, Montalembert²⁵-vel is. Görres síkraszállt a történelem keresztény értelmezéséért, elvetette a felszínes racionalizmust, kritizálta, később elvetette a liberális piacgazdaság elvét. Amikor 1837-ben – a porosz katolikusok üldözésének betetőzéseként – sor került a kölni érsek, Clemens August Droste zu Vischering letartóztatására, Görres bátran fellépett az érsek védelmében. Ezt követően több barátjával együtt elhagyta Poroszországot, és Münchenben telepedett le. Közreműködött a vallásszabadságért és a katolikusok érdekeiért síkraszálló "Historisch-politische Blätter"²⁶ című folyóirat megalapításában. Később ugyan mind neki, mind barátainak távoznuk kellett egyetemi katedrájukról, mert Görres – a bajor király ellenében – nyíltan hangoztatta, hogy nem ért egyet a német katolikus szkizma kialakulásával, illetve a Rómához hű nemzeti egyház megtartásának fontosságát vallotta. Görres bátor és következetes kiállása az egységes német katolicizmus mellett bátorító és megerősítő hatású volt a német területek katolikusai számára.

Az a (porosz) felfogás, amelyet mind Fichte²⁷ (Az önös érdek és a közjó, a közérdek szembeáll egymással. vö.²⁸), mind Humboldt²⁹ (A humanista képzettségű individuum és a közérdeket természeténél fogva helyesen képviselő állam – „Kulturstaat” – között harmónia

¹³ EGYETEMES TÖRTÉNET NÉGY KÖTETBEN. Szerkesztette: Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Kerényi Károly. Ötödik fejezet, 15. oldal. Adam Heinrich Müller (von Nittersdorff): (1779-1829), német közgazdász és politikus. (A nemzetiség az állam lelke.)

¹⁴ Wittelsbach-ház, (1786-1868), 1825 és 1848 között bajor király. Ő tette Münchent Németország művészeti központjává

¹⁵ (1776-1848), katolikus publicista, történész, filozófus. 1837-ben megjelent Athanasius című munkája a modern politikai katolicizmus alapvetésének tekinthető

¹⁶ Carl Ludwig Arndts, Ritter von Arnesberg (1803-1878), jogtanár, 1844-től Münchenben a kodifikáló bizottság tagja

¹⁷ Carl Adolf Wenzeslaus (később von) Cornelius (1819-1903), német történész, a bajor akadémia tagja, a müncheni egyetem tanára

¹⁸ Johann Josef Ignaz von (1799-1890), német katolikus teológus, történész, a müncheni egyetem tanára, a bajor katolikus megújulás egyik vezető alakja

¹⁹ Johann Adam (1796-1838), német katolikus teológus, filozófus, egyháztörténész, a müncheni egyetem tanára

²⁰ George Philips (1804-1872), katolikus jogász, kánonjogász, köztíró, a katolikus megújulás egyik jelentős alakja

²¹ Clemens Brentano (Clemens Wenzeslaus Brentano de La Roche), (1778-1842), német író, az ún. heidelbergi romantika (Heidelbergi-kör) egyik jeles képviselője

²² Johann Friedrich Böhmer (1795-1863), német történész

²³ Jean-Baptiste Henri-Dominique Lacordaire (1802-1861), domonkos szerzetes, prédikátor, újságíró, politikai aktivista,

²⁴ Hugues-Félicité Robert de Lamennais (1782-1854), francia pap, filozófus, aki kiállt az általános választójog, a szakszervezetek ügye és az állam valamint az egyház szétválasztásának szükségessége mellett

²⁵ Charles Forbes René de Montalembert (1810-1870), francia, katolikus újságíró, történész, a szociális igazságosság megteremtésének szószólója

²⁶ Görres által 1838-ban alapított, kéthetente megjelenő, katolikus folyóirat

²⁷ Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) német filozófus

²⁸ TÓTH TAMÁS: A napóleoni egyetemtől a humboldti egyetemig

²⁹ Wilhelm von Humboldt (1767-1835), nyelvész, esztéta, porosz államférfi

áll fenn. vö.³⁰) álláspontja tükrözött, természetesen nem maradhatott hatástalan más (nem poros) németnyelvű területeken az oktatásügyben, közéletben tevékenykedőkre sem.

A nevelés ügyét szívükön viselők körében nem maradhatott ismeretlen – így Michael Wittmann³¹ és Franz Sebastian Job³² előtt sem – Immanuel Kant³³ a königsbergi egyetemen, a filozófiai kar tanáraként tartott, pedagógiai tárgyú előadásainak anyaga, amelyet Rink³⁴ 1803-ban "Immanuel Kant über Pädagogik" címmel, 100 oldalnyi terjedelemben, nyomtatásban kiadott. Kant pedagógiai tárgyú gondolatai – töredékes voltak ellenére – egyértelműen kimutathatóak Immanuel Kant után megjelent neveléstannal foglalkozó kézikönyvek egy részében³⁵. Kant szerint a nevelés feladata, hogy a születésénél fogva indifferens³⁶ embert morális emberré formálja, mert csak a morális ember az igazi ember. Kant hangsúlyozta, hogy az erkölcsi tökéletesség ugyan csak eszmény, azonban a nevelésnek ezen eszmény szellemében kell formálnia a gyermeket. Az erkölcsi nevelés felső foka a jellemesség megalapozása a kötelességtudás meggyökereztetésével, az igazságszeretetre (Wahrhaftigkeit) neveléssel és a társas érzék (Geselligkeit) kifejlesztésével.³⁷

Kant az erkölcsi nevelés kapcsán fontosnak ítélte – ellentétben Rousseau-val –, hogy a gyermek fejlődésének már korai szakaszában és fejlettségének megfelelő módon részesüljön vallásos nevelésben. Azonban azt is hangsúlyozta Kant, hogy a vallásosság ne csupán formákban merüljön ki, de cselekedetekben is megnyilvánuljon. Véleménye szerint az igazi istendicsőítés abban áll, hogy Isten akarata szerint cselekszik az ember. „Man kann dem höchsten Wesen nicht anders gefällig werden, als dadurch, dass man ein besserer Mensch werde...”³⁸ (Nem tehetünk a legmagasabb lénynek másként igazi szolgálatot, mint úgy, hogy igyekszünk jobb emberek lenni.)

Kant másik, igen fontos, pedagógiával kapcsolatos megállapítása, hogy a nevelésnek tervszerűnek kell lennie, és törekednie kell arra, hogy tudományossá váljék.

Kant a gyermeknevelés fontos céljaként fogalmazta meg, hogy az szabadon gondolkodó, önálló lényt akarjon formálni, bár kétségtelenül ellentmondásosnak tűnik, hogy a kívánt célt a nevelés kényszerítő módon és eszközökkel érheti el.

Közismert, hogy Kant pedagógiai nézeteit jelentősen befolyásolta Rousseau Emile-je,³⁹ melynek hatására vallotta Kant, hogy szükséges az edzés, a gyermek érzékeinek és testének mindenoldalú gyakorlása, és a játék is nélkülözhetetlen szerepű a gyermek fejlődésében.

³⁰ TÓTH TAMÁS: A napóleoni egyetemtől a humboldti egyetemig

³¹ Georg Michael Wittmann (1760-1833), regensburgi püspök, az SSND alapítójának lelkivezetője, a rendalapításban tanácsadója

³² (1767-1834), egyházmegyei pap, G. M. Wittmann közeli barátja, a bajor kormány szakfelügyelője, M. Theresia von Jesu tanácsadója

³³ Immanuel Kant (1724-1804), német filozófus

³⁴ Friedrich Theodor Rink (1770-1811) német lelkész, filozófus, természettudós, professzor, Kant egyik tanítványa, majd tanártársa

³⁵ Néhány példa a kanti gondolatok hatását tükröző művekre: Johann Christoph Greiling: Über den Endzweck der Erziehung, 1793; Johann Heinrich Gottlieb Heusinger: Versuch eines Lehrbuches der Erziehungskunst, 1795; Francke: Grundzüge der Erziehung und des Unterrichts, 1796. (Vö. FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. 51. lábjegyzet)

³⁶ Közönyös, közömbös, részvétlen

³⁷ M. Theresia von Jesu a nevelés céljával kapcsolatban a következőt vallotta: „Az oktatással kéz a kézben halad a gyermeki szív istenességre, erényekre nevelése, hogy hűséges polgárai legyenek a földi és a túlvilági hazának.” (1853. november 15-én Csajághy Sándornak, a Csanádi Egyházmegye püspökének írott leveléből) Egy másik, talán 1869-ben írott levelében ezt olvashatjuk: A gyerekek „mindenféle rosszat látnak és hallanak, hibákkal, rossz szokásokkal telve jönnek az iskolába. Ott kell rendes emberekké nevelni őket, de büntetni nem szabad!”

³⁸ FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Első fejezet. Kant a nevelésről. 6. Kant az értelmi és erkölcsi nevelésről

³⁹ Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) francia író, filozófus. Emil, avagy a nevelésről című műve 1762-ben jelent meg

Kant szerint az oktatásnak elsősorban az értelmet kell képeznie, maga a tanulás nem játék. Ezen elv alapján Kant elvetette a játékos tanulást, mint módszert. Szerinte az iskola feladata, hogy munkára nevelje a gyermeket, mert „Der Mensch ist das einzige Tier, das arbeiten muss.”⁴⁰ (Az ember az egyetlen állat, amelynek dolgoznia kell.)⁴¹

Kant mellett meg kell említenünk Johann Gottlieb Fichte-t, akinek a neveléssel kapcsolatos elképzelései igen ismertek és szintén óriási hatásúak voltak a németnyelvű területeken. Fichte – a nevelés közegét illetően – abból indult ki, hogy az kizárólag társas közegben lehetséges. „Nichts Einzelnes vernag zu leben in sich und Für sich...” és „es ist der grösste Irrtum und der wahre Grund aller übrigen Irrtümer... wenn ein Individuum sich einbildet, dass es für sich selber Dasein und leben, und denken und wirken könne.”- vallja Fichte.⁴² Szerinte a nevelés feladata az emberiség megnemesítése, a kultúra útján történő erkölcsi tökéletesítése. Optimistán vallja: Bármilyen helyzetben és állapotban is van a német nemzet, nem szabad csüggednie, mert a jövő nemzedék nevelését a kezében tartja.⁴³

A nevelés a fichtei „észállam” megteremtésének eszköze, melyben az általános népnevelés mindenkire nézvést teljesen egyenlő, és amelynek tárgyköre a jog, erkölcs, vallás, technikai készség és a természeti ismeretek.⁴⁴

Fichte szerint az igazság vágya és az ifjúság szeretete a legerősebb biztosítéka a tanítói munkásság sikerének. Így szól önvallomása: „Arra vagyok hivatva, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról... elköteleztem magamat arra, hogy mindent megtegyek, kockáztassak és elszenvedjek érte. Ha az igazságért üldöznek és gyűlölnék, ha az igazság szolgálatában meg kellene halnom - vajon mi különöset cselekedném? Mi más tennék, mint azt, amit egyszerűen meg kellene tennem?”⁴⁵

A fichtei önvallomás lényegi tartalma egyezést mutat Maria Theresia von Jesu papírra vetett vallomásával: „Nem Istennek kell-e hálát adnunk mindezért? Ha mindent megteszünk is, nem vagyunk-e mégis haszontalan szolgálói az Úrnak?”⁴⁶ és „Mindenre kész vagyok, mivel semmi más nem szándékozom tenni, mint egyedül Isten szent akaratát, amelynek teljesülnie kell bennünk és általunk.”⁴⁷

Fichte tanítványa – mesterétől azonban több pontban eltérő véleményt valló – Johann Friedrich Herbart⁴⁸ meglátásai szintén nagy hatást gyakoroltak a német oktatásügy reformereinek tevékenységére. Különösen is figyelemre méltó⁴⁹ Herbart nevelők képzéséről

⁴⁰ FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Első fejezet. Kant a nevelésről. 6. Kant az értelmi és erkölcsi nevelésről

⁴¹ Az említett kanti gondolatok – a játékos tanulás, mint módszer elvetése, valamint a gyermeki jellem kizárólag „elvek”, azaz csak az értelem nevelésére törekvő, az érzelmi nevelést figyelmen kívül hagyó oktatásra vonatkozó nézet kivételével – többször megjelennek Maria Theresia von Jesu rendtársainak, a nevelésről írott leveleiben

⁴² Senki sem él magában és magáért. A legnagyobb tévedés, és a régebbi tévedéseknek is ez volt az alapja, amikor az individuum azt képzelte, hogy önnön léte, élete, gondolkodása, hatása saját magáért lehetséges. (Vö. FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Második fejezet. A német idealizmus. 8. Fichte, Johann Gottlieb. 96. lábjegyzet)

⁴³ Vö. Johann Gottlieb Fichte: Reden an die deutsche Nation

⁴⁴ Maria Theresia von Jesu szintén az általános, széleskörű és hasznos ismereteket nyújtó népnevelés elvét vallotta, amelyben joga van minden gyermeknek részesülnie - társadalmi hovatartozástól és nemtől függetlenül.

⁴⁵ FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Második fejezet. A német idealizmus. 12. A tudomány fensége. 149., 150. lábjegyzet

⁴⁶ Maria Theresia von Jesu 1859. július 3-án írt leveléből

⁴⁷ Maria Theresia von Jesu 1859-ben leveléből

⁴⁸ (1776-1841), német filozófus

⁴⁹ Maria Theresia von Jesu tanítói képződése hasonló elvek alapján történt. Később M. Theresia von Jesu maga is nagy hangsúlyt fektetett a tapasztalatra épülő, teljes körű, a gyermekek életkori sajátosságait is feltáró, „speciális” területekre is kiterjedő (pl.: óvodáskorú gyermekek, napközis tevékenység), kifejezetten színvonalas nevelőképzésre. 1843-ban alapította meg az SSND müncheni – a rend tagjai számára központi tanító/tanárképzést adó, bajor földön „kísérleti” iskolának számító – intézményét. M. Theresia von Jesu színvonalas tanítóképzésről így vall: „Rendi nővéreink, akiket tanítónőnek küldünk ki,... nem csak egy-egy kurzust, hanem egy iskola

vallott nézetei: „De nem elég... a neveléstant tanítani; kell valamit mutatni és gyakorolni is; azután meg szeretném ezen a téren szerzett (majdnem 10 évi) tapasztalataimat gyarapítani. Ezért már korábban az a gondolatom támadt, hogy válogatott gyermekeknek egy kis számát naponként egy órán át magam fogom tanítani néhány fiatalember jelenlétében, akik ismerik a pedagógiámat, s akik fokról-fokra maguk is megpróbálnák helyettem és szemem előtt folytatni azt, amit megkezdtem, Ilyeténképp lassanként olyan tanítókat lehetne képezni, kiknek módszere a kölcsönös megfigyelés és tapasztalatszerzés útján szükségképp tökéletesebbé válnék. Minthogy a tanterv tanítás nélkül mit sem ér..., ezért talán egy ilyen kisméretű kísérleti iskola, ahogyan én elgondolom, legcélszerűbb előkészülete lehetne jövődó, nagyarányú rendelkezéseknek. Kant szava volt: először kísérleti, azután normáliskolák.”⁵⁰

Herbart szerint a nevelésnek három része, funkciója van: a kormányzás, az oktatás és a vezetés. A kormányzás (Regierung) tulajdonképpen nem más, mint állandó foglalkoztatás határozott célok megjelölésével, felügyelet, tilalom és parancs. De ezeket minden esetben jellemeznie kell a tekintélynek és a szeretetnek: „Hogy a tekintély és a szeretet jobban biztosítja a fegyelmet, mint akármilyen szigorú eszköz, az eléggé ismeretes. Tekintélyt azonban nem szerezhetsz mindenki, akinek tetszik; ehhez kézzelfogható szellemi felsőbbség, nagy tudás⁵¹, alak és külső megjelenés szükséges... s a szeretetet nem szabad erélytelen elnézés árán megvásárolni; a szeretetnek csak akkor van értéke, ha a szükséges szigorral párosul.”⁵²

A nevelés másik funkciója az oktatás, melynek kifejtése a legkidolgozottabb Herbart pedagógiájában. Herbart azonban szigorúan külön választja a nevelő oktatást, amely a gyermek erkölcsiségére irányul, (A nevelés célja az erény és semmi egyéb.) és az anyagi érdekből, kenyérkereset céljából történő tanulást, az ezt célzó oktatást.⁵³ Herbart az oktatásról vallott nézeteinek kifejtése során kitér az oktatás módszereire, így említést tesz az úgynevezett szintetikus, tapasztalatot utánzó oktatásról, melynek során a tanító eleven, szemléletes előadással törekszik feltárni növendéke előtt a közlendő ismereteket (tényeket, eseményeket).

Az oktatás kapcsán fontos kérdésfelvetés Herbart rendszerében a Mit tanítsunk?, Milyen sorrendben tanítsuk az egyes ismereteket?. A Mit tanítsunk? kérdés kapcsán a legfontosabbnak a fiatalok értelméhez alkalmazkodó, intenzív, jól előkészített vallásoktatást

bármelyik évfolyamát vezetheti, ... mindegyikhez érteniük kell.” (1844-ben kelt leveléből) Más helyütt így ír a színvonalas képzés szükségességéről: „... nővéreinket emelt szintű iskolákban kell képeznünk,...mert a tanításban könnyebb magasabb fokról, pl. kis falvakban kissé leereszkedni, mint felkészületlenül emelt szintű iskolákban dolgozni.” (1852. október 20-án írott leveléből) Szintén erről a kérdéstről írt 1855 augusztusában a Felső-bajorországi Királyi Kormányzatnak: „... az arra alkalmas nővéreket idegen nyelvből, kézimunkában, zenében, rajzban, stb. is ki kell képezetnünk...”

⁵⁰ FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Harmadik fejezet. Herbart és követői. 26. Herbart Johann Friedrich. 309. l. ábráján

⁵¹ M. Theresia von Jesu – Herbart nézetével megegyezően – egyik levelében felhívja rendtársainak, mint nevelőknek figyelmét arra, hogy „Aki tanít, annak a tanulók fölött kell állnia, és könnyebb leereszkedni s fölemelni azt, aki alacsonyabb fokon áll, ... mindamelllett nem csekély értelmi és lelki felkészülés kell a nővéreknek ahhoz, hogy a falvak ... tudatlan gyermekeihez közel hozzanak fogalmakat, nehéz ... tantárgyakat, s eközben a gyűlöletesnek tartott iskolát kellemessé tegyék számukra. (1841. május 20-án írt leveléből) 1869-ben így inti rendtársait: „visszautasíthatatlan követelmény, hogy szorgosan tovább képezzük magunkat, s így, amennyire lehet, eleget tegyünk korunk... követelményeinek...”

⁵² FINÁ CZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Harmadik fejezet. Herbart és követői. 26. Herbart Johann Friedrich. 332. l. ábráján

⁵³ M. Theresia von Jesu – Herbart álláspontjától eltérően – azt vallotta, az oktatás a gyermek egész személyiségének (lélek, szellem, test) nemesítéséül szolgáló eszköz, ezáltal elválaszthatatlan a nevelési szándéktól; az oktatás célja – gyakorlati hasznosságától függetlenül – nem más, mint a tanítvány nevelése/növelése.

tartotta.⁵⁴ Az oktatás tartalmát illetően Herbart – korának általános felfogásával szemben – a klasszikus tananyaggal (görög, latin, héber) egyenrangúnak tartotta – ezért oktatásuk szükségességét hangsúlyozta – a reáliák anyagát (matematika, természettudományos tárgyak). Herbart volt az, aki először tételesen foglalkozott az oktatás anyagának szervezésével (kiválasztásával és elrendezésével), így ő vetette fel először a tanterv bevezetésének gondolatát.⁵⁵ Szerinte a jó tanterv olyan, mint egy filozófiai rendszer, melyben egy nagy vezető gondolat uralkodik.

Herkart szerint a nevelés harmadik része, összetevője a vezetés (Zucht), amely közvetlenül a növendék akaratára hat. Lényege a gyermekkel való türelmes, bizalomkeltő, barátságos bánásmód. A nevelő vezetésének mindig szeszélyektől mentesnek és következetesnek kell lennie.⁵⁶

Michael Johann Sailer⁵⁷ nevelésről-oktatásról vallott nézetei is kimutatható hatást gyakoroltak Maria Theresia von Jesu pedagógiai elveinek alakulásában. Mind a rendalapítás, mind az iskolánővéri pedagógiai rendszer kidolgozása terén, M. Theresia von Jesu lelkivezetőjeként működő Wittmann, személyesen is ismerte Sailert, akit mint embert és mint nevelőt is igen nagyra értékelt, és akinek – széles körben ismert és népszerű – nevelési alapelveit szívesen ajánlotta megfontolásra M. Theresia von Jesu számára.

Sailer az intézményesített képzés (az iskola) alapvető feladatának a nevelést tartotta: „A tanítás a sokoldalú képzettséggel bíró ember szemében nagy dolog, de összehasonlíthatatlanul többre becsüljük a nevelést.”⁵⁸ Sailer szerint a nevelés célja nem más, mint a gyermek egész személyiségének művelése: „Nem elég az ember fegyelmezése, művelése, moralizálása, hanem divinizáljuk is, azaz segítsük az isteni élethez.”⁵⁹ Az erkölcsi nevelés fő elvének a megelőzést tartotta. Vallotta, hogy a vallásos nevelést már akkor el kell kezdeni, amikor a gyermek értelme ébred, de ekkor még csak a gyermeki érzelmekre kell hatni. A növendék érettebb korában a vallásos érzelmet az átadott tudással kell mélyíteni és

⁵⁴ A vallásoktatás koronája – a protestáns Herbart szerint – a konfirmáció

⁵⁵ M. Theresia von Jesu által alapított iskolák mindegyikében központilag előírt tanterv alapján, a rend által készített és saját nyomdában előállított tankönyvek segítségével folyt az oktatás. 1869-ben, rendtársaihoz írott levelében olvashatjuk, a rendtársak kizárólag akkor tudnak megfelelni nevelői hivatásuknak, ha „hasznosítják” és „alkalmazzák” azokat a nevelésre vonatkozó előírásokat, ismereteket, amelyeket az anyaházból (központi rendházból) kapnak.

⁵⁶ Maria Theresia von Jesu a nevelő személyiségéről így ír: „Kettős hivatás ez, amelyet nem szabad intézeteinkben szem elől téveszteni... ha el akarják nyerni a képesítést, akkor már egészen fiatalon,...meg kell mutatkoznia kiváló képességeiknek, derűs kedélyüknek, legyenek barátságosak és törvényesek.” (M. T. von J. 1859. április 24-én írott leveléből) Egy másik, kb. 1869-ben írt levelében így inti rendjének tagjait: „Szent erővel győzzük le magunkat, kedves nővérek, legyünk szelídek, hogy szeretetteljes komolysággal tartsuk féken a vad és könnyelmű gyermekeket... a gyermekeket inkább példánkkal nyerjük meg a jónak, mint üres szavakkal... Hígyük el, ... csak szeretettel fogjuk megszerezni a gyermekek szeretetét, így vonjuk Istenhez szívüket.”

⁵⁷ (1751-1832), 1829 és 1832 között Regensburg püspöke. Egész életében küzdött a felvilágosodás hatására kialakult, Római Katolikus Egyházzal kapcsolatos kételyek (pl.: alapvető dogmák elleni támadások, a keresztény misztika hagyományainak elvetése, egyoldalú papi képzés gyakorlata) ellen. A válságból való kijutás feltételeként fogalmazta meg az élő, gyakorlati kereszténység és a sokoldalú papi képzés megteremtését. A katolikus megújulás kapcsán hangsúlyozta a tettekben is megmutatkozó hit fontosságát. Küzdött a német püspökök pápával való egységéért és az állam egyházzal szembeni túlkapásai ellen. Valamiféle együttműködést szeretett volna megteremteni a különböző német felekezetek, keresztény szervezetek között. Münchenben 1807-ben jelent meg, igen nagy népszerűségnek örvendő műve, az „Über Erziehung für Erzieher” (Az oktatásról pedagógusoknak), melyet többször is kiadtak. Tanítványa volt – többek között – a későbbi I. Lajos bajor király. Barátai között megtalálhatóak voltak katolikusok és protestánsok egyaránt. Élete során – példájával, munkásságával – sokakat vezetett vissza a keresztény hithez.

⁵⁸ GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánővérek Rendjének Története és nevelési rendszere, 13. o.

⁵⁹ Uo. 14. o.

erősíteni. A nevelővel szemben támasztott követelményekkel kapcsolatban Sailer így intette a pedagógusokat: „Legyetek magatok jobbak és az ifjúság is jobb lesz!”⁶⁰

M. Theresia von Jesu pedagógiai elveinek alakulásában nagy szerepet játszott Bernhard Heinrich Overberg⁶¹ munkássága is. Míg M. J. Sailer nevelésüggyel kapcsolatos tevékenysége inkább teoretikus talajon maradt, és elsősorban a papságot kívánta alkalmassá tenni a minőségi nevelésre-oktatásra, addig Overberg konkrét, gyakorlati és módszertani útmutatóval is szolgált a neveléssel-oktatással foglalkozók számára, és szíven viselte a népiskolai (tehát kevésbé képzett) tanítók gyakorlati oktatását is. Szorgalmazta, hogy a tanárok közpénzen vehessenek részt továbbképző tanfolyamokon. Münsterben maga is tartott kurzusokat hivatásukat gyakorló tanároknak. A világi (nem szerzetes), professzionális, női nevelői hivatás megteremtéséért küzdők élharcosa volt. Vallotta, hogy a leányok nevelésére a nőtanítók alkalmasabbak⁶², mint a férfiak. Küzdött a nevelők anyagi körülményeinek javításáért is.

Overberg a tanítókat arra intette, mindenekelőtt keltsék fel a gyermekek érdeklődését, egyrészt szemléletes oktatással, másrészt a növendékek állandó foglalkoztatásával. Leginkább a kérdező és a fejtegető tanítási módszert ajánlotta a tanítóknak. Fontosnak tartotta, hogy a nevelő ne mondjon meg előre semmit, amit a tanuló maga is tud, vagy rövid gondolkodás után kitalálhat. Ezeket az overbergi nézeteket M. Theresia von Jesu is magáénak vallotta.

Mielőtt rátérnénk két, a németnyelvtérleteken kibontakozó és a német oktatásügyet jelentősen meghatározó pedagógiai irányzat (filantropizmus és neohumanizmus) rövid ismertetésére, említést kell tennünk a német oktatásügy főbb specifikumairól és néhány történéseiről, hiszen az előbbi két irányzat képviselői sem vonhatták ki magukat az össznémetiség körében élő nemzeti érzelmek⁶³ és események alól, amelyek jelentős mértékben meghatározták a német oktatásügy céljait, rendszerét, módszereit.

A széttagoltságban élő német területeken célá vált egy közös kultúra és közös nyelv által összefogott közösség megteremtése. E közösségen nem mást értettek, mint a német kultúránemzetet, amelynek feladata, hogy megalkossa saját, egységes államát. A közgondolkodásban természetes volt, hogy a német nevelésnek/oktatásnak ezt a célt – az egységes állam létrejöttét – kell szolgálnia. E cél elérése érdekében a nevelés elsődleges feladatának az erkölcsös, nemzetben gondolkodó, hivatásában jeleskedő, precíz, önfegyellemmel bíró, mértékletességet tanúsító, megbízható német polgár kiművelését tekintették. A 19. században német területen kialakultak és sikeresen működtek az ún. polgári, és új típusú középiskolaként, a reáliskolák. Megjelentek a kifejezetten szakirányú képzést nyújtó tanintézmények. Lassan formálódott,⁶⁴ majd megteremtődött a lányok számára is a tanulás lehetősége.

⁶⁰ Uo. 13. o.

⁶¹ (1754-1826), egyházmegyés pap. 1801-ben, a münsteri iskola számára kiadott pedagógiai elveinek összefoglalása („Allgemeine Schulverordnung für das Münsterland“) példaértékű volt a németnyelvű területeken. Nagy érdemeket szerzett a tanítónőképzés megteremtése és fejlesztése terén

⁶² „A leányok mindenképpen másképp viszonyulnak a női tanerőkhöz.” (1850. február 12.) – vallotta M. Theresia von Jesu is.

⁶³ A meglehetősen gyorsan, német területeken kívül is terjedő (az alapítás után 41 évvel, Európában és Észak-Amerikában a kolostorok száma 179, a szerzeteseké 1749 fő, a növendékek száma 71.121 fő) SSND alapítója maga ízig-vérig bajor volt, azaz németnek vallotta magát. Szép példája M. Theresia von Jesu nemzeti érzésének az 1867. október 28-án írt levele, amelyben a háborútól szenvedő hazájáról így emlékezik meg: „A hajdani szent Bajorhonban látszik legszomorúbbnak a helyzet...”

⁶⁴ Lásd: Johann Heinrich Campe (1746-1818), Amalia Holst - Amalia von Justi (1758-1829), Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834) Betty Gleim (1781-1827) vagy Friedrich Wilhelm August Fröbel (1782-1852) munkásságát

Bajorországban 1802-től bevezették a 6 és 12 év közötti általános tankötelezettséget. Ettől kezdve lényegében állami ellenőrzés alá került az (elemi) iskolarendszer, beleértve a tanárok alkalmazását, bérezését is (bár ez utóbbi finanszírozását az egyes településekre hárította a kormány). 1803-ban alakultak meg az ún. vasárnapi iskolák, majd 1804-ben az előbbi rendeleteket kiterjesztették az izraelita felekezetűekre is. 1804-ben, az elemi iskolákhoz kapcsolódóan ún. munkaiskolákat (Arbeitsschulen) és iskolakerteket létesítettek. Már 1802-ben született kormányrendelet a gyermekmunka szabályozására, bár ezt követően sem volt ritka jelenség, hogy 5 éves kortól gyermekek tömegei dolgoztak gyárakban. A kormány 1833-tól rendeletben mondta ki, hogy gyárakban és bányákban 9 évnél fiatalabb gyermek nem foglalkoztatható. 1842-től kezdődően pedig szabályozták a kisgyermek napkiindulását. Ám még a 1861-es népszámlálás idején is a 10 és 14 éves fiúk 36,9 %-a, a 10 és 14 év közötti lányok 20,5%-a dolgozott lényegében teljes munkaidőben.

Már a 18. század legvégén elhatározta a bajor kormány, hogy felozlatják a neveléssel-
oktatással foglalkozó női szerzetesrendeket. Az első zárdaiskolák bezárására 1802-ben került sor Münchenben. A kormány azzal indokolta a női tanítórendek működésének betiltását, hogy a leányok számára hasznosabb, ha családanyaként élő, világi tanítónők oktatják őket.⁶⁵ Azonban a világi tanerők képzése (vonatkozik ez a férfiakra is), valamint megfelelő anyagi helyzetük biztosítása (bérezés, lakhatás) a mindennapok gyakorlatában messze elmaradt az eredeti állami elképzeléstől, ennek következtében mind a népoktatás, mind az éppen meginduló nőnevelés terén minőségi hanyatlás következett be.

A németnyelvű területek, elsősorban a bajor kormány oktatáspolitikájának rövid ismertetését követően azért tartjuk szükségesnek, hogy kitérjünk az alábbi két pedagógiai irányzat (filantropizmus és neohumanizmus) rövid bemutatására, mert Maria Theresia von Jesu nevelői törekvéseiben, tevékenységében egyértelműen kimutatható e két mozgalom hatása, noha az SSND alapítója meglehetősen kreatívan, önálló elképzelésekkel gazdagítva építette be pedagógiai rendszerébe e két szellemi törekvés egyes nézeteit.

3. A filantropizmus (emberbarátok) irányzata

A 18. század végén, német területen jött létre az elsősorban Locke⁶⁶, Rousseau, Leibniz⁶⁷, Wolff⁶⁸ nézetein alapuló irányzat, melynek jeles képviselője volt – többek között – Johann Bernhardt Basedow⁶⁹, Joachim Campe⁷⁰, Ernst Trapp⁷¹, Christian Salzmann⁷². Vallották: „Tégy minden emberrel annyi jót, amennyit saját magasabb rendű károd nélkül megtehetsz, s kíméld meg őket minden szenvedéstől, melyektől – anélkül, hogy magadnak elviselhetetlen

⁶⁵ Ez a helyzet a Szentszék és a bajor kormány között, 1817-ban megkötött egyezség után némileg megváltozott. (Pl.: sor került a bajor Katolikus Egyház átszervezésére, megteremtődött káptalanok, szemináriumok felállításának lehetősége, megtörtént néhány kolostor visszaállításának engedélyezése). A létrejött konkordátum kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az egyezményben a bajor kormány elvben elismerte a Római Katolikus Egyház jogait, ám az egyezmény aláírását követően, I. Miksa bajor király (1806-1825) által kiadott vallási ediktum egyértelműen „államegyházságot” kívánt bevezetni Bajorországban

⁶⁶ John Locke (1632-1704), angol filozófus, orvos, politikus

⁶⁷ Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), német filozófus, matematikus, fizikus, jogász, történész

⁶⁸ Christian Wolff (1679-1754), német filozófus

⁶⁹ (1723-1790), 1770-ben kiadott *Methodenbuch* (Módszertan) című könyvében mutatta be a tanítás új útjait, játékos és szemléletes módszereit. 1774-ben nyitotta meg "Filantropinum" nevű nevelőintézetét (Dessau).

⁷⁰ (1746-1818), J. B. Basedow munkatársa

⁷¹ (1745-1818), az első rendszeres pedagógiai szakkönyv írója

⁷² (1744-1811), 1780-ban jelent meg *Krebsbüchlein* (Rákkönyvecske), 1799-ben Konrad Kiefer, oder *Anweisung zu einer Vernünftigen Erziehung der Kinder* (Konrad Kiefer avagy útmutatás a gyermekek ésszerű neveléséhez), 1806-ban *Ameisenbüchlein* (Hangyakönyvecske) című pedagógiai tárgyú könyve. Thüringiában nyitotta meg „Schnepfenthal” elnevezésű, elismert tanintézményét

szenvedéseket okoznál – megkímélheted.”(Bahrtdt)⁷³ Az irányzat képviselői azonban nem a krisztusi emberszeretetet hirdették, inkább arra törekedtek, hogy valamiféle összhangot teremtsenek az egyes ember és mások érdekei között. Nem is támogatták a vallásoktatást, inkább a Rousseau-féle természetes vallásra igyekeztek nevelni diákjaikat.⁷⁴ Egyértelmű érdeme ennek a pedagógiai mozgalomnak, hogy a pedagógiai tevékenység középpontjába magát a gyermeket állították, ellentétben a korábbi felfogással, amely a tananyagot tartotta elsőrendű fontosságúnak.

A korabeli közoktatás gyakorlatával ellentétben az irányzat képviselői közelíteni akarták az oktatás tartalmát a hétköznapi élet gyakorlatához, ennek megfelelően elsősorban közvetlenül hasznos, praktikus tárgyak tanítását, mint anyanyelv, olvasás, írás, számolás, egészségtan, földrajz, történelem, természettudomány tartották fontosnak, a művészeti tárgyak elsajátíttatását (nem közhasznú tárgyak lévén) elvetették.⁷⁵ Vallották, hogy az oktatásban szükség van a játékos és szemléletes módszerek alkalmazására. Hangsúlyozták a tapasztalatszerzés kiemelkedő szerepét, a testi nevelés fontosságát, és szükségesnek tartották valamilyen szakmai tudás (mesterség fortélyainak) átadását. A korabeli felfogással ellentétben általában elvetették a testi fenytést, mint büntetési módot, bár a testi edzést adott esetben oly mértékben túlhajtották, hogy az maga is felért a testi fenytéssel. Míg a fizikai fenytés alkalmazásával nem értettek egyet, a növendékek megszegényítése bevett szokás volt az irányzat képviselői körében. (Pl.: ételmegevonás, sötétzárka, kiközösítés, stb.)

4. A neohumanizmus irányzata

Az irányzat főbb képviselői közé tartozott többek között: Johann Mathias Gesner,⁷⁶ Johann Heinrich Gottlob von Justi,⁷⁷ Christian Gottlob Heyne⁷⁸ vagy a már említett Amalia Holst⁷⁹. Álláspontjuk szerint a nevelés célja a növendék lelkének gazdagítása, erkölcsi fejlődésének elősegítése.

A neohumanisták a sokoldalú képzés szükségességét hangsúlyozták, ezért a klasszikus ismereteken túl fontosnak tartották a természettudományok és a matematika oktatását is.

⁷³ Finácz Ernő: Az újkori nevelés története. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1927. Idézi: i. m. 197. o. Karl Friedrich Bahrtdt (1741-1792), német teológus

⁷⁴ Természetesen a mélyen hívó M. Theresia von Jesu számára az irányzatnak ez az elképzelése elfogadhatatlan volt. M. J. Sailer nézetével megegyezően vallotta, „a sokoldalú, jó nevelés csak a vallás talajából nőhet ki.” (GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánövérék Rendjének Története és nevelési rendszere, 13. o.)

⁷⁵ M. Theresia von Jesu úgy vélte, a gyermek egész személyiségének fejlesztéséhez, a szegényebb társadalmi rétegekből származó növendékek további boldogulásához elengedhetetlenül szükséges a művészeti tárgyak oktatása is.

⁷⁶ (1691-1761), a lipcsei Tamás-iskola, majd a göttingeni egyetem tanára

⁷⁷ (1717-1771), több mint 50 művet írt. Ezek között egyaránt találunk filozófiai, irodalmi, műszaki, földtani, kémiai, politikai és gazdasági témájú kiadványokat is. Műveiben hangsúlyos témaként jelent meg az a kérdésfelvetés, hogyan lehetne a Szent Római Birodalom területeinek gazdaságát úgy megreformálni, hogy a megújulás révén a Birodalom ismét Anglia és Franciaország egyenrangú ellenfelévé váljék. Vallotta, hogy gazdasági sikereket csak az az ország képes elérni, melynek kormánya mérsékelt, a magántulajdont tiszteletben tartó politikát folytat. Szerinte a despotizmus az állam elszegényedéséhez vezet

⁷⁸ (1729-1812), német klasszika-filológus, hosszú ideig a göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár igazgatója, melyet ő fejlesztett a világ vezető akadémiai könyvtárainak egyikévé

⁷⁹ Amalia Holst Johann Heinrich Gottlob von Justi lánya. Holst elvetette azt a nézetet, mely szerint a nőt úgy kell kezelni, mint nagyra nőtt gyermeket. Vallotta, hogy a nők is alkalmasak magasabb szintű tanulmányok folytatására, és mivel a nők elsősorban emberek, másodsorban nők, ezért őket is megilleti a teljes értékű nevelés-oktatás. Holst szerint a teljes körű tanulmányok folytatása nem csupán a női nem javát szolgálja, de a férfiakét és a gyermekekét is, így végső soron az egész társadalom hasznára válik a magas színvonalú leánynevelés. Holst a nőnevelésben az elvont ismeretanyag oktatását ugyanúgy fontosnak tartotta, mint a gyermekgondozásra-, nevelésre vonatkozó gyakorlati tudás elsajátíttatását. Az egyedülálló nők számára javasolta a nevelői hivatás gyakorlását, amely szerinte megbecsült emberekké teszi az édesanyapótló szerepű tanítónőt.

Fontos szerepet szántak a nevelésben-oktatásban az esztétikai élménynek is. Közvetlen és közvetett értelemben is hasznos tananyagot akartak elsajátíttatni a diákokkal: azaz olyan ismeretanyagot kívántak átadni, amelynek birtoklása révén, hosszú távon a felnövekvő gyermek emberhez méltó, értelmes életet élhet, rövid távon pedig kenyérkereső szakmához juthat a megszerzett tudás által a diák.

5. Maria Theresia von Jesu főbb nevelési elvei

Maria Theresia von Jesu az SSND alapítását és a Kongregáció folyamatos terjeszkedését így indokolja: „Szívügyemmel...Isten dicsőségét és a hazai ifjúság javát tartom szem előtt.”⁸⁰ Később, ugyanebben a levélben, így folytatja: „A hazai leányifjúság nevelésének gyökeres javítása azáltal történhet, ha iskolanővéreket telepítenek mindazon helyekre, ahol világi tanítónők vannak, vagy a leányokat a fiúkkal együtt, férfi tanerők tanítják. De nem akarjuk kiszorítani őket.” „Rendünk fő feladata a leányifjúság tanítása, nevelése bölcsődékben, népiskolákban, árvaházakban, bentlakásos intézményekben, - szent vallásuk szellemében. Az a célunk, hogy jámbor gyermekeket, erkölcsös hajadonokat, s ezáltal istenfélő nemzedéket képezzünk ki.”⁸¹ „Úgy tűnik, éppen ennek a kornak számára hívta létre Isten a rendet...szaktudásuk nem marad el a férfi tanerőké mögött.”⁸²

Bár a Kongregáció elsősorban a leánynevelést tartotta feladatának, a jól működő iskolanővéri iskolák láttán – mint az várható volt – a társadalom egyes rétegeiben megfogalmazódott az igény, hogy az iskolanővérek fiúneveléssel is foglalkozzanak. Erről így ír M. Theresia: „Szent Szabályunk jóváhagyása óta mindig megtagadtuk, hogy fiúgyermeket vegyünk fel napközi otthonainkba. A községek tudunkra adják, a szegény emberek nem elégszenek meg azzal, hogy felügyelünk leányaikra, mert az anyák nem mehetnek munkába, ha nincs tudomásuk arról, hogy fiaik is gondos felügyelet alatt vannak.”⁸³

Az egyre ismertebbé és elismertebbé váló Kongregációt – alapítását követően rövid időn belül – egyre több plébános, püspök, községi előljáróság hívta meg, hogy a rendtagok az adott egyházközségben, egyházmegyében, településen is vállalják a nevelés szolgálatát. M. Theresia von Jesu, bár átérezte a jelentkező ínség mértékét, gondosan ügyelt arra, hogy kizárólag megfelelően képzett nővéreket küldjön az új szolgálati területekre. Amennyiben ez nem volt lehetséges, elutasította a felkérést: „Hazánkban is annyira érezzük a leányifjúság igazán vallásos nevelésének hiányát, oly sokfelé kérnek nővéreket, hogy gyakran vérzik a szívem, amikor nem segíthetek.”⁸⁴

Az SSND alapítójának meggyőződése volt, hogy a társadalom sokat nyerhet a minőségi nőneveléssel és a nevelés-oktatás keretében szolgáló, színvonalas elemi iskolákkal, internátusokkal, egyéb iskolatípusokkal. M. Theresia von Jesu magáénak vallotta Wittmann iskolával, neveléssel, oktatással kapcsolatos meglátásait, melyek szerint „szükségesek az iskolák, mert azok szorgalmas látogatásával engedelmes, tisztelettudó, nyugodt erkölcsű nemzedéket nevelünk. Az írás, olvasás és számolás tudása városban és faluban egyaránt szükséges a polgári élet számára...Az iskolába járás elmulasztása fokozza a szegénységet.”⁸⁵

⁸⁰ 1836. június 9-én írt leveléből

⁸¹ M. Theresia von Jesu 1850. február 12-én, Gaspar Schmee-nek írt leveléből

⁸² M. Theresia von Jesu 1850. február 12-én, a Felső-bajorországi Királyi Kormányhoz írt leveléből

⁸³ M. Theresia von Jesu 1867. február 15-én írt leveléből

⁸⁴ M. Theresia von Jesu 1851. március 24-én írt leveléből

⁸⁵ GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Rendjének története és nevelési rendszere. 18. o.

Az iskolanővérek működési területéről – az alapító szándéka szerint – így rendelkezik a Kongregáció Szabálya: „A munkatér, melyre az Úr a szegény iskolanővéreket, mint munkatársait küldi, általában: a tanító- és nevelőintézetek iskolaköteles vagy nem iskolaköteles gyermekek számára, tehát különféle iskolák, nevelőintézetek, árvaházak, gyermek- vagy ifjúsági otthonok, menhelyek, óvodák és gondozó intézetek...A szegény iskolanővérek mindenekelőtt szegény gyermekekkel foglalkoznak, legyenek bár azok földi javakban, tehetségben vagy jóakarásban szegények...Ha pedig jobb módú családok leányai számára vállalnak tanító- és nevelőintézetet, ezek iránt is a legnagyobb szeretetet és gondosságot tanúsítsák.”⁸⁶

Maria Theresia von Jesu szerint a nevelés nem más, mint közreműködés az embertársak megszentelésében.⁸⁷ „Az oktatás azonban nem az egyetlen cél, melyet a szerzettársulat maga elé tűzött, ennél sokkal többre tartja a nevelést. Tehát az iskolanővérek fő feladata nem az, hogy a gyermekeknek csupán külső képzettséget adjanak,...hanem inkább az, hogy őket derék emberekké és igazi keresztényekké alakítsák.”⁸⁸ Az iskolanővéri nevelés lényege a „szívképzés.”⁸⁹ „Ilyen képzés, jól rendezett és megfelelő oktatással párosulva, adja meg azt, ami az iskolától joggal elvárható.”⁹⁰

Ez azt jelenti, hogy az ismeretek pusztá átadása „önmagában értéktelen, mert jóra és rosszra használható. Herbarttal valljuk: nem ismerünk olyan oktatást, amely nem nevel. Jób Sebestyén mondja a szabályok tervezetében: 'Egy iskola, amely csak tanít, sírhoz hasonlít, amelyből a rothadásnak mindent megfertőző szaga árad.' A mi tanításunk neveljen jelességével, alaposságával, szoktassa a lányokat szorgalomra és hűséges kötelességteljesítésre. Gyermekeinket az életre akarjuk előkészíteni, jellemekké alakítani,...”⁹¹ „Az értelem kizárólagos kiművelése, - a kedély és akarat, a kifejezetten valláserkölcsös jellem kifejlesztése nélkül – a rendezett állami élet számára veszélyt jelent. Az egyház, az iskola és a szülői ház fogjon össze e veszély elhárítására.” – idézi Wittmann gondolatát Géczy Mária Immaculata a már említett dolgozatában.⁹²

Fő elvként fogalmazza meg M. Theresia von Jesu – Wittmann nyomán –, hogy a fő cél nem a tömegnevelés, hanem a gyermekek egyéni növelése. Az eredményes nevelői munka alapja az, mennyire ismeri a nevelő növendéke helyzetét, képességeit, hajlamait, azaz mennyire van tisztában a tanító a gyermek személyiségével és körülményeivel. „Az iskolanővérek minden nevelőintézetében és gyermekotthonában egészséges családi szellemnek kell honolnia és az ún. tömegneveléssel ellentétben vegyék szeretettel és megértéssel figyelembe az egyes növendékek hajlamait, szükségleteit és igyekezzenek azokat a nevelés céljaira értékesíteni; mert csak így juthatnak el nevelői munkájuk magaslatára.”⁹³

⁸⁶ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 133. pont. 101-102. o.

⁸⁷ Vö. A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 124. pont. 95. o.

⁸⁸ Uo. 143. pont. 108. o.

⁸⁹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 518. o.

⁹⁰ JOB FERENC SEBESTYÉN: A „Miasszonyunk”-ról nevezett szegény Iskolanővérek vallásos társulata tervezetének szelleme a női ifjúság nevelésére. 20. o.

⁹¹ GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Rendjének története és nevelési rendszere. 35-36. o.

⁹² Uo. 19. o.

⁹³ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 145. pont. 109. o.

Az SSND alapítójának egyik fontos nevelési alapelve volt: „A nevelj önállóságra” – elv. M. Theresia von Jesu felhívja a nevelői szolgálattal megbízott rendtagok figyelmét, hogy a tanító ugyan az oktatási folyamat irányítója, de amint a gyermek a szükséges információk birtokába jutott, nevelőjének „magára kell hagynia őt.” Egyrészt e nevelési elv megvalósulása, másrészt a fegyelmezés „nyomasztó” voltának elkerülése érdekében a növendékeket, „ahol ez lehetséges volt, két csoportra osztották: a kisebbek és a nagyobbak csoportjára.”⁹⁴ A két korosztály elsősorban étkezéskor és a szabadidős foglalkozásokkor találkozhatott egymással, így biztosították a lehetőséget a nevelők arra, hogy az idősebb gyermekek „anyai gondoskodással vehessék körül a kisebbeket.”⁹⁵ M. Theresia von Jesu arra is ösztönözte a rend tagjait, hogy a nagyobb növendékek iránt többször fejezzék ki bizalmukat a felügyelet és a számonkérés szabadabban történő kezelésével, hiszen ezzel tovább növelhető a gyermekek önállósága.

A gyermeki bizalom elnyerése és megtartása a nevelő egyik fontos feladata egyúttal jutalma is. A gyermeki bizalommal történő visszaélés (pl. fiókjaik titokban végzett ellenőrzése)⁹⁶ károsan hat a növendék és a nevelő közötti, szeretetteljes kapcsolat alakulására.

Szintén a növendéki önállóság kialakításának fontos eszköze, terepe a nevelők által szervezett „gyermekegyesületek”, amelyek „hatalmas, emelő, kitűnően képző és serkentő eszközei”⁹⁷ az iskolanővéri nevelésnek.

A nevelés fő módszere a megértő, tapintatos szeretet, amely „nem gyengeség, kellő módon egyeztetni tudja a jóságot a szigorral...A gyermekek az iskolában pontosan megérik, ki szereti őket, ki nem,...Valóságos anyai érzülettel kell őket kezelni: semmi sem tesz annyira képtelenné a nevelésre, mint a nyugtalan, háborgó, rosszakarátú lelkiület.”⁹⁸ „Lelkesít-e benneteket a szeretet azok iránt, akiket egykor magához hívott az Úr, megáldotta őket és a mennyet ígerte nekik? Szeretet legyen benneték a gyermekek iránt, akikkel egész életünkben foglalkozunk, miként hivatásunk kívánja.”⁹⁹

A neveléssel foglalkozó iskolanővér éppen a szeretet és igazságosság révén szerezhet tekintélyt tanítványai körében: „Azon iskolanővérnek, ki hivatalát szeretettel és igazságossággal tölti be, tekintélye sem fog hiányozni, melyre, mint tanítónőnek és nevelőnőnek egyaránt szüksége van.”¹⁰⁰

Az iskolanővéri intézményekben az otthonos légkör, a személyre szabott nevelés megteremtésének feltétele, hogy a rend tagjai „őrizzék meg a gyermekek természetes jókedvét és növeljék azt; tréfát és ártatlan játékot szívesen engedjenek meg nekik.”¹⁰¹ Maguknak a nővéreknek is jó példát kell mutatniuk a gyermekeknek – „vidám tekintet és lelkiület” terén.

M. Theresia von Jesu hangsúlyozta, hogy az iskolanővérek feladata a gyermek egész személyiségének növelése, („Isten oly vallásos, keresztény nevelést követel tőlünk, mely az

⁹⁴ GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Rendjének története és nevelési rendszere. 37. o.

⁹⁵ Uo. 37. o.

⁹⁶ Vö. uo. 37. o.

⁹⁷ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 529. o.

⁹⁸ GÉCZY MÁRIA IMMACULATA: A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek Rendjének története és nevelési rendszere. 19. o.

⁹⁹ M. Theresia von Jesu 1859. július 30-án írt leveléből

¹⁰⁰ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 131. pont. 99. o.

¹⁰¹ Uo. 144. pont. 108. o.

egész emberre kiterjed.”)¹⁰², ezért fontosnak tartotta, hogy a lélek és szellem fejlesztése mellett a tanítók ne hanyagolják el a tanítványok testi nevelését sem. Vallotta: „Mens sana in corpore sano.”¹⁰³ A rendtagok kötelessége, hogy a gondjaikra bízott növendékek „testi jólétét is igyekezzenek mindenképpen előmozdítani,...elégészes és jól elkészített táplálkozással, gyakori fölüdüléssel, főleg sok mozgással a szabadban, fürdők által,...ruházat és lakás tisztaságával, tágas és szellős helyiségekkel és betegség esetén gondos ápolással.”¹⁰⁴

A rendalapító a művészeti tárgyak (ének, zene, rajz, kézimunka) oktatásához két okból is ragaszkodott. Egyrészt kiemelt szerepet szánt a gyermeki lélek fejlődésében az esztétikai élmény nevelő hatásának, másrészt úgy tartotta, e tárgyak ismerete szükséges a későbbiekben családanyaként élő leányok számára. „Ma azt írta az érsek úr...nem engedheti,...hogy a mindennapos iskolában felső iskolai tantárgyakat tanítsunk, még rajzot, festést, zenét sem...Most megkérdezték,...elállunk-e ettől az egésztől, vagyis engedünk-e a nyomásnak. Azt feleltem,...kell, hogy alkalmunk legyen a nevelésre.”¹⁰⁵

Az SSND Szabálya kitér az iskolanővéri intézményekben oktatott tananyag minőségére, mennyiségére, és az oktatás során leginkább ajánlott módszerekre, illetve az oktatáskor leginkább előforduló hibákra is.

Maria Theresia von Jesu kiemelt jelentőségűnek tartotta a vallásos nevelést, ezen belül a hitoktatást. „Az összes oktatások közt az első és legszükségesebb az üdvösség tudománya. Tehát az iskolanővérek a vallásoktatásra fordítják a legnagyobb gondot...Készüljön gondosan a hitoktatásra és keressen felvilágosítást az egyházilag jóváhagyott könyvekben.”¹⁰⁶ A hitoktatásban jeleskedő nővérnek az órára történő készülétkor arra kell törekednie, hogy „idézetek, bibliai történetek, s a szentek életéből vett példázatok által a szent igazságokat a gyermekekkel minél jobban érthetőbbé tegye. Gondolja meg aztán azt is, hogyan alkalmazhatók az igazságok a gyermekek életében...A nővér tartsa szem előtt, hogy a hitoktatásban egész más állást foglal el, mint más szakokban. Ebben a tanítónő mester, az ő lelke hat a gyermekek lelkére.”¹⁰⁷

Természetesen a vallásos nevelés nem merülhet ki a hitoktatásban, a rendtagok számára előírás, hogy ragadjanak meg minden alkalmat arra, hogy a gyermekeket bevezessék az egyházi életbe, és élesszék bennük a vallásos érzületet. „Minthogy minden iskola a keresztyén család képe,...mint a családban, a világi tudományoknál is minden kínálkozó alkalmat föl kell használni a jámbor érzés és cselekvés fölindítására.”¹⁰⁸A nővéreknek azonban arra kell törekedniük, hogy a gyermekeket „igazi jámborságra, istenfélelemre és igazi felebaráti szeretetre” neveljék. Ennek elérése csak úgy lehetséges, írja a Szabály, ha a rendtagok „semmiképpen sem kedveznek a gyermekek hajlamainak a külső áhítatgyakorlatok iránt, még azáltal sem, hogy oltárokat vagy szobrokat állítanak a katedrára vagy az iskola és intézet minden sarkába. Ilyesmi az ifjú lelkeknek könnyen hamis fogalmat ad a jámborságról...”¹⁰⁹

¹⁰² A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet 517. o.

¹⁰³ Ép testben ép lélek

¹⁰⁴ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 149. pont. 110-111. o.

¹⁰⁵ M. Theresia von Jesu 1848. március 5-én írt leveléből

¹⁰⁶ Uo. 135. pont. 103-104. o.

¹⁰⁷ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 512-513. o.

¹⁰⁸ Uo. 515. o.

¹⁰⁹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 143. pont. 108. o.

Az iskolanővéri iskolákban tanítandó ismeretanyag igényes kiválasztására is igen nagy gondot kellett fordítania a rendtagoknak. M. Theresia von Jesu határozottan elutasította azokat a vádakat, amelyekkel mind az egyházi, mind a világi hatóságok illették az iskolanővérek minőségi oktatásra való törekvését. „A falusi gyermekek túlzott képzésének maga a dolog természete mond ellent. Hogyan is lehetne túlképezni olyan gyermekeket, akik otthoni és szellemi nevelés tekintetében is hihetetlenül elhanyagoltak, úgy jönnek iskolába, hogy kevés érzékük van a szépre, nemesre,...”¹¹⁰ – írta érvként, miért van szükség – a szegényebb rétegek gyermekei számára is – a színvonalas oktatásra.

Az alapító szándéka szerint a Szabály arra is felhívja a rendtagok figyelmét, hogy az oktatás során legyenek tekintettel a neveltek életkori sajátosságaira, így a kisdedek intézetében működő nővérek ne az iskolában dolgozó rendtársak által alkalmazott módszerekkel éljenek, mert a kisdedek fejlesztésével foglalkozóknak „kerülniük kell a kicsinyek minden szellemi megerőltetését és föltétlenül ki kell zárni minden iskolaszerű eljárást.”¹¹¹

Az oktatandó tananyag mennyiségére vonatkozóan így rendelkezik a Kongregáció Szabálya: „Semmi körülmények közt sem szabad a nővéreknek az előírt oktatás kereteit túllépniük vagy azokat kiterjeszteni olyasmire, ami nincs bennük,...minden nővérnek igyekeznie kell, hogy az oktatás meghatározott feladatát teljesítse és pedig komoly tanítás által,...az oktatás alapos legyen és a tanítónők és tanítványok egészségét kíméljék.”¹¹²

A Szabály és a Konstitúció magyarázata arra inti a rendtagokat, annak érdekében, hogy az egyes intézményekben zajló képzési és nevelési eljárás „egyöntetű és célszerű” legyen, a nevelés-oktatás folyamatát meg kell tervezni, és „mindig kéznél kell lennie a tanítás és nevelés egy tervrajzának.”¹¹³

A Kongregáció Szabálya az egyes intézményekben folyó nevelői-oktatói munka hatékonyságának és színvonalának folyamatos biztosítása érdekében előírta, hogy a nagyobb iskolák és nevelőintézetek élére külön iskolanővéri vezetőket vagy felügyelőket (iskolai és intézeti felügyelőket) kell állítani, akik „a tanítónők és nevelőnők, az iskola és intézet felügyeletét vezetik. Ezek őrködnek a fölött, hogy az oktatásra és nevelésre vonatkozó szabályokat pontosan megtartsák; ezek látogatják meg az egyes osztályokat, tartanak konferenciákat a nővérekkel és őket tanáccsal és segítséggel támogatják. Kisebb szabálytalanságokat igyekezzenek ők maguk megszüntetni, és ha ez nem sikerül, beszéljék meg a dolgot a főnöknővel a szeretet szellemében...nekik kell a felelősséget viselniük az intézet virágzásáért és a gyermekek javáért.”¹¹⁴ „Az iskola prefektájának (felügyelőjének) dolga a tanítás minden ágát vezetni és őrködni a fölött, hogy pontosan a tantervhez és a főnnálló előírásokhoz alkalmazkodjanak”¹¹⁵ az intézményben működő nevelők.

A Kongregáció Szabálya és annak magyarázata hangsúlyozza, hogy az iskolanővéri intézményekben folyó nevelői munka hatékonyságát fokozza a növendékek szüleivel fenntartott intenzív kapcsolat: „az osztályzatokat havonként olvassák föl és közölik a

¹¹⁰ M. Theresia von Jesu 1841. május 20-án írt leveléből

¹¹¹ Uo. 148. pont. 110. o.

¹¹² Uo. 137-138. pont. 105. o.

¹¹³ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 527., 529. o.

¹¹⁴ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 134. pont. 102-103. o.

¹¹⁵ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 527. o.

szülőkkel...Általában tegyenek meg mindent, mi a gyermekek javára, s a szülők megnyugtatóására lehet...Az intézeti igazgatónő vezeti a gyermekek szüleivel való levelezést.”¹¹⁶

„Minden nővér vésse szívébe az elsorolt nevelési elveket, legyen bár tanítónő vagy gyermekgondozó és alkalmazza azokat az elveket az okosság szerint mindenütt, ahol a nővérek iskolaköteles vagy nem iskolaköteles gyermekeket nevelnek. A szerzetestársulat, mint nevelőszerzet, őrizze meg a józan elveket a kevély és zavaros korszellemmel szemben.”¹¹⁷ – inti a Szabály az iskolanővéreket.

M. Theresia von Jesu sarkalatos nevelési elveinek ismertetésekor mindenképpen ki kell térnünk a nevelőkkel szemben támasztott követelmények részletesebb bemutatására is, hiszen az SSND alapítója a gyermeknevelés sikerességének biztosítékát elsősorban a nevelő személyének alkalmasságában látta.

A Kongregáció tagjai azzal a meggyőződéssel neveltek-oktattak (természetesen napjainkban is), hogy a gyermekek értelmi, érzelmi, lelki és testi nevelése, növelése „felelősségteljes, áldozatteljes, értékes hivatás.”¹¹⁸

A nevelői szolgálatot végző iskolanővérek negyedik fogadalmának¹¹⁹ tartalmáról ezt olvashatjuk az 1913-ban kiadott szabálymagyarázatban: „Nevelni tehát annyit tesz: mint Isten iránti szeretetből magunkat arra áldozni, hogy másokat is Isten iránti szeretetre vezessünk... Ez a tanítórend hivatása; ez a negyedik fogadalom tartalma... a tanítás és nevelés munkája a legfárasztóbbak közé tartozik; a test és lélek minden erőit igényli.”¹²⁰ „Mínt hogy a szerzetestársulat egész jövője a leendő rendtagok kiválóságától függ, az általános főnöknő és a tartományi főnöknő különös gondot fordítsanak arra, hogy már a jelentkezők fölvetelénél a legnagyobb körültekintéssel járjanak el.”¹²¹

Ezért a jelöltek felvétele – még azon jelentkezők esetében is, akik később nem foglalkoztak közvetlenül neveléssel – szigorú követelmények alapján történt. Az alapvető elvárásokról, az alkalmasságról így ír M. Theresia: Kiváló előmenetelű, 12-16 éves, (későbbi követelmény a 13. életév betöltése) erős, egészséges testalkatú, feltűnő testi hiba nélküli leány legyen. Rendelkezzék olyan szellemi képességekkel – többek között közlési képességgel –, amelyek lehetővé teszik, hogy valamiben alapos szakképzettséget szerezhessen. Legyen vidám lelkű. A jelentkező csak akkor vehető fel, ha egészen megfelelő rendtagnak ígérkezik. Amennyiben a rendbe jelentkezőt egyetlen rendtag sem ismeri, felvételi vizsgát kell tennie.¹²²

A Rend 1865-ben, a Szentszék által véglegesen jóváhagyott Szabálya pontosan meghatározza a Kongregációba jelentkezőktől elvárható képességeket: nyílt, barátságos és vidám lelkület, munkakedv. Nem őszinte, mogorva, búskomor, rest, határozatlan és nyakas jellemek viszont

¹¹⁶ Uo. XV. Fejezet. 529-530. o.

¹¹⁷ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 150-151. pont. 111. o.

¹¹⁸ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 501-502. o.

¹¹⁹ A szerzetesek fogadalmat tesznek az engedelmisségre, tisztaságra és szegénységre. Egyes szerzetesrendek tagjai saját rendjük karizmájának (és ebből fakadó hivatásuknak) megfelelően negyedik fogadalommal is elkötelezik magukat. A három fogadalmon kívül „az iskolanővérek még egy negyediket, a női ifjúság nevelésére és tanítására vonatkozót is tesznek.” (JOB FERENC SEBESTYÉN: A „Miasszonyunk”-ról nevezett szegény Iskolanővérek vallásos társulata tervezetének szelleme a női ifjúság nevelésére. 60. o.)

¹²⁰ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. XV. Fejezet. 502. o.

¹²¹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. I. RÉSZ. A fölvetel, az újoncídó és a fogadalomtétel. 1. fejezet. A jelentkezők fölvetele. 6. pont. 9. o.

¹²² Vö. M. Theresia 1855-ben, a nővéreknek írt körlevelének szövegével

nem alkalmasak iskolanővérnek. Szükséges a „képeség a tanítói hivatáshoz, mely kiválóbb szellemi tehetséget és nevezetesen oktatásbeli ügyességet kíván;”¹²³

Mindenképpen szükséges erénye az iskolanővérnek, mint nevelőnek a türelem és a szelídség: „Egészen helytelen és méltatlan volna, ha valamelyik nővér kiáltozásban törne ki, szitkozódna, gúnyos és megvető szavakat használna a gyermekek és hozzátartozók iránt, és ha a gyermekeket valahogy megütné vagy velük másként rosszul bánnék.”¹²⁴

Az iskolanővérek alapállása önmagukhoz és a növendékekhez így foglalható össze: „Tökéletességre kell törekednünk, hogy inkább tetteinkkel, szent életünkkel világoskodjunk a gyermekek előtt, nehogy szavaink... eredménytelenül hangozzanak el. Nem mesterkél, szenteskedő szavakkal lehet megtéríteni és vezetni az ifjúságot, hanem... a szeretet által.”¹²⁵

„A nővérnek tehát *mintaképnek* kell lennie a gyermekek számára.”¹²⁶

„A szó elhangzik, de a példa vonz és követésre buzdít... A példa azon hathatós beszéd, mely különösen gyermekeknél eltörölhetetlen benyomást tesz... A példa mindenkor járjon a tanítás előtt, azzal karöltve, azt követve... az öntökéletesedés nem választható el többé hivatásotoktól; amit lélekben és szívben magatoknak nyertek vagy veszítetek, azt iskolátok növendékeinek nyertek vagy veszítetek.”¹²⁷

„Különleges külső vezeklést nem gyakorolnak a nővérek: vezeklésük a hivatásukkal, az ifjúság nevelésével és tanításával járó nehézségek türelmes elviselése.”¹²⁸

„Az iskolanővér eszményéhez tartozik, hogy az egyszer megszerzett műveltségi fokon nem áll meg, hanem magát hivatásában tökéletesíteni igyekszik. Ennélfogva naponként igyekeznie kell, különösen a szünidőben, lelkiismeretesen elkészülni mind nevelői, mind tanítói tevékenységére, és szívesen kell fogadnia az erre vonatkozó tanácsokat; ismernie és méltányolnia kell a világi tanítók és nevelők általános vívmányait, és azokat elsajátítani igyekezzék.

Ettől függ a szerzet fönnállása...nagyon fontosnak tartjuk a tanítónők és nevelők továbbképzését;”¹²⁹

A rend tagjai számára a módszertani megújulás hivatásbeli kötelesség volt, amelyet vagy az SSND saját, továbbképző tanfolyamain történő részvétellel vagy a rendtagok számára biztosított, és kötelezően elolvasandó folyóiratok révén volt lehetséges. A továbbképzés szükségességéről a szabálymagyarázat így ír: „Gyümölcsözően csak akkor taníthatunk, ha minden tantárgyra gondosan és lelkiismeretesen előkészülünk. Amellett mindig szem előtt tartjuk, hogy a jelenkor követelményeinek teljesen eleget kell tennünk az iskolában. De ezt csak akkor tehetjük, ha saját továbbképzésünket nem hagyjuk figyelmen kívül. Meg kell győződve lennünk, hogy rendünk egész fönnállása a mi továbbképzésünktől függ. Csak addig lesz iskolánk, míg kiképzés tekintetében nem maradunk

„Erény és tudomány”
Az SSND jelmondata

¹²³ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. I. RÉSZ. A fölvétel, az újoncídő és a fogadalomtétel. 1. fejezet. A jelentkezők fölvétele. 6. pont. 12. o.

¹²⁴ Uo. II. RÉSZ. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 129. pont. 98. o.

¹²⁵ M. Theresia von Jesu 1859-ben, az észak-amerikai területen élő, ideiglenes szerzetesi fogadalmukra készülő novíciáknak írott leveléből

¹²⁶ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 128. pont. 98. o.

¹²⁷ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA XV. Fejezet. 520-521. o.

¹²⁸ M. Theresia az iskolanővéreket egyházmegyéjébe hívó Csajághy Sándor püspöknek, 1859-ben írt leveléből

¹²⁹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 6. fejezet. Oktatás és nevelés 132. pont. 100. o.

el a világi tanítóktól és tanítónőktől... Ezen haladásokat nem szabad félreismernünk, sőt azokat magunkévá kell tennünk.”¹³⁰

Az SSND Szabályában olvasható előírások megalkotásakor Maria Theresia von Jesu figyelembe vette azt, hogy az Iskolanővérek Kongregációja – amellet, hogy klauzúras rend – egyúttal tanítórend is. „Az iskola és hivatásbeli továbbképzésük érdekében szabad a nővéreknek a klauzurából kimenni,”¹³¹ amikor tanítani mennek, főiskolára járnak, tanítói vagy iskolai konferenciákon, oktatási tanfolyamokon, iskolakirándulásokon, múzeumlátogatásokon vesznek részt.

A Szabály arra is felhívja a rendtagok figyelmét, hogy különböző továbbképző konferenciákon, „melyeken a nővérek világi tanítókkal együtt részt vesznek, legyen bár azokon jelenlétük szükséges vagy csak hasznos, az ilyeneken résztvevők gondosan készüljenek, véleményüket mondják meg nyíltan és higgadtan, ne ragaszkodjanak elavult nézetekhez, hanem elfogulatlanul fontolják meg az újabb vívmányokat, hogy mindent elfogadhassanak, ami jónak látszik, különösen, ha már jónak is bizonyult.”¹³²

Az iskolanővértől elvárt naprakészség, tájékozottság és rugalmasság azt jelentette (és jelenti napjainkban is), hogy a növendékeket mindarra meg kellett tanítania, amit „a Katolikus Egyház, az állam törvényei, a korszerű haladás, a gyermekek helyzete és a helyi viszonyok megkívánnak.”¹³³

A megfelelő képzés szükségességéről így vall M. Theresia von Jesu: „...főösleges az az egyébként is alaptalan aggodalom, hogy az iskolanővérek túlságosan magas képzettséget szervezve a városi iskolákban, a falusi gyermekeket is túlságosan kiművelik, így nem alkalmasak a falusi iskolákba...Aki tanít, annak a tanulók fölött kell állnia,...Nem kapják-e meg a papok és az orvosok is a lehető legmagasabb kiképzést, hogy annál nagyobb készséggel menjenek szegények és gazdagok közé egyaránt, alaposan kikutassák a bajt,...helyes felvilágosítást adjanak a tudatlanoknak? Misszionáriusnak is a legkiválóbb férfiakat választják. Árthatna-e hasonló viszonyok között az iskolanővéreknek, ami nekik javukra válik?...a többirányú képzés teljesen veszélytelen.”¹³⁴ „Az intézménynek (Rendnek) érdeke kívánja tanerőinek olyan kiképzését, hogy fiókházakba kikerülve egyedül is megfeleljenek minden iskolai követelménynek.”¹³⁵

A hatékony nevelés érdekében a rend tagjait központi házban, egységes szellemben, ugyanazon nevelési és tanítási módszer révén képezték. „Az anyaház (központi ház) jelöltjeit ugyanazon tanmódszerre tanítják...addig, míg az iskolai előljáróság a helyi körülményekhez képest változást nem kíván.”¹³⁶ M. Theresia 1852 áprilisában írt levelében így indokolja az egységes kiképzés szükségességét: „A Szegény Iskolanővérek rendje missziós rend...tagjainak feltétlen azonos, egységes kiképzésre van szükségük. Javarészt ennek az egyforma, egységes képzésnek tulajdonítható az a nagy hatékonyság, amelyről az egyházi és világi felsőbbség tanúskodik.” A megfelelő végzettség megszerzéséhez azonban idő kell, a rendtagok „pedagógiai kiképzése több évet vesz igénybe.”¹³⁷ A minden módon kipróbált, az iskolai

¹³⁰ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA XV. Fejezet. 515-516. o.

¹³¹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelelességei. 5. fejezet. A klauzura. 107. pont. 84-85. o.

¹³² Uo. 6. fejezet. Oktatás és nevelés. 140. pont. 106. o.

¹³³ M. Theresia 1853 novemberében írt leveléből

¹³⁴ M. Theresia 1841. május 20-án írt leveléből

¹³⁵ M. Theresia 1859. április 24-én írt leveléből

¹³⁶ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA XV. Fejezet. 514. o.

¹³⁷ M. Theresia von Jesu 1836. augusztus 27-én írt leveléből

munkában is alapos képzettséget szerzett” jelölt, később, mint a rend nővére,...mindenütt felhasználható.¹³⁸

Természetesen a rendtagok magas színvonalú és folyamatos képzése nem öncél, az iskolanővérnek tudatában kell lennie annak, hogy a folyamatos naprakészség a tanítványok hatékony nevelésének, oktatásának csupán (kiemelt) eszköze és nem célja.

M. Theresia von Jesu és a későbbi szabálymagyarázat is felhívja a rendtagok figyelmét azokra a veszélyekre, amelyek a neveléssel foglalkozó rendtagokra leselkedhetnek: „Bárha szent és fölséges a tanítás és nevelés, mégis rejteget némely veszedelmet...sok időt vesz igénybe, megfeszíti a gondolkodást,...amennyiben saját lelkünk egyrészt a tudományszakokkal és azok kezelésével, másrészt a gyermekekkel, azok jellemével és bánásmódjukkal van elfoglalva, mégsem szabad magunkat e gondolatoknak oly mértékben átadni, hogy az Istenre való emlékezés...saját lelkünkbe való pillantás és az afölötti örökös csökkenjen,...”¹³⁹

Az iskolanővérnek a nevelés-oktatás folyamatában mindvégig – önmaga érzéseit, viszonyulásait tekintve is – tudatosnak kell lennie: „A tanító és nevelő egy másik veszedelme azon természetes vonzalomban áll, mellyel egyik vagy másik gyermek iránt viseltetünk, kit külsője, vagy rendkívüli tehetsége, jellemének bizonyos alkalmazkodási képessége, vagy nemessége, jámbor érzület, vagy más egyéb okból előnyben részesítünk. Ily vonzalom, ha figyelmen kívül hagyjuk, részrehajláshoz vezet.”¹⁴⁰ Ez a részrehajlás (kedvenc tanítvány választása) káros következménnyel jár mind a kedvenc, mind a tanítványi kör többi tagja, de magára az iskolanővérre nézvést is: „Maga a kedvenc, ki a fegyelmet nem érzi, legnagyobb kárára nélkülözni fogja a nevelést.”¹⁴¹ A tanulócsoporthoz tagjai a nevelő „ítéleteit és eljárását igazságtalannak tekintik, irigyelni kezdik a kedvencet, s megvetni a tanítónőt. A tanítónő befolyása a gyermeki szívre ezáltal elveszett.”¹⁴² A másik veszély, amelyet el kell kerülnie a nevelőnek, a durva, vad, makacs viselkedésű és megjelenésű gyermekekkel szemben feltámadó ellenszenv. Az a nevelő, aki „ily ellenszenv által magát vezérelteti”¹⁴³, bűnt követ el és „önmagát is megcsalja”. „Azon gyermekeknél, kik iránt nagy ellenszenvet érzünk, nem szabad mindig rosszakaratot, tetteiknél gonoszúságot föltételezni.”¹⁴⁴ A nevelőnek ugyanis tudatában kell lennie, hogy a növendék maga mégis „ártatlan”, vadságát, makacsságát nem önmaga okozza, hanem előélete vagy jelenlegi körülményei. Az iskolanővér feladata, hogy türelemmel és szeretettel ápolja a nehezen kezelhető gyermekekben is az erényeket, gazdagon jutalmazza javulásukat, szorgalmukat. Szeresse őket jóvá.

M. Theresia von Jesu veszedelmesnek tartotta az értetlenkedő, lassú észjárású, dacos gyermekek iránti haragot. A rendalapító tudatában volt annak, hogy embervoltunkból fakadóan, bizonyos nevelési helyzetekben – még az egyébként szelíd és türelmes – nevelőben is feltámadhat a dühös indulat. Ilyenkor igen nagy próba a tanító számára, hogy ne engedje kitörni a haragját, ne érzékeltesse azt növendékével, azonban alapkövetelmény, hogy a nevelő kiállja ezt a próbát: „Istenre kérlek, csak akkor büntess, ha haragod lecsillapult, tedd ezt megmásíthatatlan alapelvéddé...Minden gyermek érzi, ha valamit haragodban teszel; fölismeri gyöngeségedet és elveszíti becsülését irántad...Hagyd előbb a vihart elmúlni, s kiálts

¹³⁸ Vö. M. Theresia von Jesu 1851 augusztusában írt levelével

¹³⁹ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA XV. Fejezet. 522. o.

¹⁴⁰ Uo. 523. o.

¹⁴¹ Uo. 523. o.

¹⁴² Uo. 523. o.

¹⁴³ Uo. 523. o.

¹⁴⁴ Uo. 524. o.

ezalatt az Úrhoz, hogy a szelet és hullámokat lecsöndesítse, s csak aztán kedvesen és okosan adj a hibázónak intést, büntetést, de mindenkor nyugodt fájdalommal, úgy hogy azt azután is szeretet és hála kösse hozzád.”¹⁴⁵

A nevelőre leselkedő veszélyek közül nem elhanyagolható, sőt igen nagy odafigyelést igényel, a napjainkban kiégésnek nevezett állapot, M. Theresia von Jesu szóhasználatában, a hivatásbeli elcsüggedés. Az iskolanővér életében sem ismeretlen, a nevelő saját hibáit, gyengeségeit felnagyító, a nevelői munka hiábavalóságát sugalló, csüggedt állapot, melynek egyik leghatékonyabb ellenszere az a tudat, hogy egyrészt „sokszor a tanítás és jó példa magva Isten kegyelmével csak későbbi években kel ki, s akkor annál gazdagabban gyümölcsözik.”¹⁴⁶ Másrészt annak a meggyőződésnek kell vezetnie a gyermekekkel foglalkozó iskolanővért, hogy Isten választotta a nevelés feladatára, „Istennek tetszik gyöngye eszközöket választani, hogy ezekkel nagy dolgokat műveljen.”¹⁴⁷ A nevelés „munkaterén” tevékenykedő rendtagok az előljárók figyelme alatt dolgoznak, és az előljárók hivatalbeli kötelessége a rendtagok (lelki, szellemi és testi) állapotának figyelemmel kísérése, szükség esetén számukra a segítségnyújtás. „Az intézeti igazgatónőnek hivatalából kifolyólag az alárendelt nővéreken...örködni kell.”¹⁴⁸

Alapítónk a nővérek lelki és szellemi egészségének őrzése mellett elengedhetetlennek tartotta a fizikai egészség ápolását is, ezért tiltotta a túlzásba vitt, előljárói engedély nélküli, egészséget károsító önmegtagadásokat. „Nézzenek utána olyan embereknek, akik megkönnyíthetik munkájukat (a nővérekét). Nincs megtiltva a nővéreknek, hogy szükség esetén fűtsenek...Ha ezekben a dolgokban oktalan önmegtagadásokat vállaltak magukra, ez kifejezett akaratom ellenére történt. Újból felszólítom a nővéreket, hogy lelkiismeretesen ügyeljenek a maguk és a jelöltek egészségére.”¹⁴⁹

M. Theresia von Jesu nyomán a Kongregáció Szabálya is kitér a rendtagok egészségének megóvására: „A nővéreknek legalább hét óra alvási idejük legyen, melyre hivatásbeli teendőiket tekintve szükségük van...Egyébként gondja legyen a főnöknőnek, hogy a nővérek...az éjjeli pihenés idejét ne áldozzák tanulásra, iskolai készületre...Ilyen túlbuzgósággal némelyik nővér már idő előtt munkára képtelen lesz,...Ugyanez vonatkozik az üdülési időre,...Erre nézve se tűrje a főnöknő, hogy a nővérek önhatalmúlag távol maradjanak vagy egyébként túlságos fáradságokat vegyenek magukra, pl. magánoktatások, mellékórák...”¹⁵⁰ tartásával.

Maria Theresia von Jesu elméleti elképzelései alapján a mindennapok gyakorlatában több földrészt behálózó, színvonalas, százezrek életét átalakító és ezáltal reményt adó nevelési rendszer bontakozott ki. Az SSND alapítója maga is lelkes, hatékony, derűs lelkű, a pedagógiai és módszertani újítások előtt nyitott, a szervezésben soha nem lankadó, rendtársai és a gyermekek érdekeit szem előtt tartó, Isten szeretetében soha nem kételkedő nevelő volt. Az általa megalkotott iskolanővéri nevelési modellből fakadóan számos gyakorlati újítás született mind a németnyelvű területek, mind más országok iskolanővéri intézményeiben. Ezek közül csupán néhány példát említünk:

¹⁴⁵ Uo. 525. o.

¹⁴⁶ Uo. 526. o.

¹⁴⁷ Uo. 525. o.

¹⁴⁸ Uo. 530. o.

¹⁴⁹ M. Theresia von Jesu 1854. december 11-én írt leveléből

¹⁵⁰ A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. II. Rész. A nővérek kötelességei. 7. fejezet. A napirend. 157-158. pont. 115-116. o.

M. Theresia von Jesu korának általános felfogásával szemben határozottan tiltotta, hogy a nevelő – akár meggyőző eszközként, akár büntetésként, akár indulatból – alkalmazza a testi fenyítést. „Ne gerjedjünk haragra az iskolában a gyermekek miatt...tegyük meg türelmesen és szeretettel, ami csak lehetséges.”¹⁵¹

Fontosnak tartotta, hogy az oktatás hatékonysága érdekében a nevelő a tanulás, a játék, a házimunka és a (szabadban történő) mozgás arányát megfelelő mértékben vegyítse növendéke oktatása során: „A nap minden órájában megvan a megfelelő foglalkozás; a munka váltakozik majd az imával, épületes beszélgetéssel és olvasmánnyal, majd gyermeki, vidám ének mellett dolgoznak ismét.”¹⁵²

Az SSND alapítója szükségesnek és hasznosnak tartotta, hogy az iskolanővéri intézményekben a legmodernebb tanítási és szemléltető eszközök, játékos módszerek segítségével folyjék az oktatás. A rendtagok számára előírta, hogy a növendékek számára érthető módon, életkori sajátosságait figyelembe véve történjék az ismeretanyag magyarázata.

Külön képzést biztosított a kisdédóvó intézményekben és a napköziben működő rendtagok számára. Ennek szükségességét így indokolta: „A kicsinyek gondozása nagy körültekintést, alapos felügyeletet kíván,...De korukhoz és felfogó képességükhöz mérten egy kicsit tanulniuk, gyakorolniuk is kell,...az iskolanővérek a kisdédóvó intézményeket úgy tekintik, mint a testi-lelki szempontból sokféleképpen veszélyeztetett, ártatlan gyermeki lét menedékhelyeit, amelyeknek első feladatuk a nevelés: hogy a kicsinyek megőrizték ártatlanságukat, kibontakozzanak szunnyadó szellemi erőik, helyreigazítsák természetük nem kívánt kitöréseit, és hogy őket anyai módon, inkább játszva, mint tanítva, külső illemre, kis életkoruknak megfelelő énekre, imádságokra oktassák, így Isten ismeretének és tiszteletének megalapozói legyenek a gyermeki lelkekben.”¹⁵³

Az idegen nyelvek oktatását a szegényebb rétegek gyermekei számára is hasznosnak ítélte, ezért külön is foglalkozott a színvonalas nyelvoktatás lehetőségének megteremtésével – emelt szintű, széles körű, adott nyelvterületen is tapasztalatot biztosító nyelvtanárképzéssel: „Ami az idegen nyelvek oktatását illeti,...már nem lehet boldogulni a világban, ha nem tudunk idegen nyelveken.”¹⁵⁴

Nagy gondot fordított a nevelőintézetek egészséget óvó, a növendékek szépérzékét fejlesztő szerkezetére, külsejére. (Megfelelő méretű és világosságú tantermek, fűthetőség, rendezettség, tisztaság, ízléses díszítés.) „Korunk elvárja egy nevelő-és tanintézettől, hogy külső formáját tekintve is vonzó legyen a szülők és a gyermekek szemében.”¹⁵⁵

Bajor földön iskolanővéri iskolában épült fel az első, kifejezetten a testi nevelést szolgáló szakterem, azaz a tornaterem.

Maria Theresia von Jesu 19 évvel az Iskolanővérek Kongregációjának alapítása után – szerénytelenség nélkül – ezt írhatta a Rend tevékenységének fogadtatásáról: „Ma, alig 20 év elmúltával a Szegény Iskolanővérek társasága egész Németországban elterjedt, sőt Észak-Amerikában is meggyökerezett, 42 fiókháza (rendháza) van, bennük 208 szerzetesnő és 12.000 leánytanuló...Őfelsége II. Miksa bajor király már ismételten kegyeskedett meglátogatni iskoláinkat, s néhány nappal ezelőtt mandátumot bocsátott ki, amelyben arra

¹⁵¹ M. Theresia von Jesu 1871-ben, a nővéreknek írt körleveléből

¹⁵² JOB FERENC SEBESTYÉN: A „Miasszonyunk”-ról nevezett szegény Iskolanővérek vallásos társulata tervezetének szelleme a női ifjúság nevelésére. 30. o.

¹⁵³ M. Theresia von Jesu 1850. június 11-én írt leveléből

¹⁵⁴ M. Theresia von Jesu 1852. október 20-án írt leveléből

¹⁵⁵ M. Theresia von Jesu 1850 július 5-én írt leveléből

buzdítja az egész királyság körzeti kormányzóit, magisztrátusait, hogy amennyiben lehetséges, minden leányiskolát nővéreinkre bízzanak..., hogy megelőzzék a titokban egyre inkább terjedő elszegényedést; ezt legeredményesebben úgy lehet elérni, ha már a népiskolában a krisztusi tanítás szerint, jól oktatják a gyermeki lelkeket, és rendszeresen elsajátíttatják velük a jó szokásokat. Hosszú évek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a cél elérésére az iskolanővérek a legalkalmasabbak.”¹⁵⁶

6. Az utókor hálája

Bajorországban, Regensburg mellett magasodik egy 19. századi, neoklasszicista építmény, a Valhalla, a Dicsőség Csarnoka, amelyet I. Lajos bajor király alapított azzal a céllal, hogy a bajor nép emléket állítson azoknak a politikusoknak, tudósoknak, művészeknek, hétköznapi, igaz német embereknek, akik különösen is nagy szerepet játszottak a német nép életében. Napjainkban 65 híresség emléktáblája és 130 történelmi nagyság mellszobra látható a Dicsőség Csarnokában. Ludwig von Beethoven, Otto von Bismarck, Edit Stein, Sophie Scholl mellett Maria Theresia von Jesu büszkje is megtekinthető a Valhalla-ban.

Hans Zehetmair, bajor oktatási, kulturális, tudományos ügyekért és művészetért felelős miniszter – Maria Theresia von Jesu mellszobrának a Dicsőség Csarnokában történő avatásakor – az SSND alapítójának pedagógiai tevékenységét méltatva hangsúlyozta: Maria Theresia nővér a női és az emberi jogokért küzdő úttörők egyik legjelentősebb alakja volt hazánkban.¹⁵⁷

Számunkra, az SSND Kongregációjához tartozó iskolanővérek számára, Maria Theresia von Jesu nevelői munkánkban irányt adó, Jézus fényét sugárzó, hiteles pedagógus, akinek példája arra buzdít bennünket, hogy soha ne adjuk fel a nevelés reményt adó, jövőt formáló erejébe vetett hitünket. II. János Pál pápával együtt mi is valljuk: Az embereknek szükségük van M. Theresia von Jesu ragyogó példájára. Minden nemzet és minden generáció éhezi a megingathatatlan hitű, példaképként követhető, művelt, bátor, határozott, másokért felelősen küzdő, a szív egyszerűségét őrző nevelőket.¹⁵⁸

Ivanics M. Andrea SSND

¹⁵⁶ M. Theresia von Jesu 1852 márciusában írt leveléből

¹⁵⁷ HANS ZEHETMAIR: „Ja man könnte Schwester Maria Theresia als eine der wichtigsten Vorkämpferinnen für Frauenrechte und Menschenwürde in unserem Raum bezeichnen.” Woman of Commitment Honored in the Valhalla. 38. p.

¹⁵⁸ Vö. II. János Pál pápa 1985. november 17-én, M. Theresia von Jesu boldoggáavatási szertartásán mondott beszédének szövegével

Felhasznált irodalom

ALBERT GÁBOR: A nevelés elméleti és történeti alapjai. A Kaposvári Egyetem digitális (e-learninges) tananyaga: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/albert_gabor/

A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK TÁRSULATÁNAK SZABÁLYAI ÉS KONSTITUCIÓI. Első ízben jóváhagyta IX. Pius Őszentsége és újból megerősítette 1923. június 23-án a szerzetesrendek Szent Kongregációja. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó B. T., 1926.

A MIASSZONYUNKRÓL NEVEZETT SZEGÉNY ISKOLANŐVÉREK SZENT SZABÁLYAINAK ÉS KONSTITUCIÓINAK MAGYARÁZATA. II. ÉS III. RÉSZ. Szent Bonaventura könyvnyomda nyomása, Kolozsvár, 1913.

A WOMAN'S PLACE. What was the position of women in religious leadership in the nineteenth century?: http://www.sturdyroots.org/bc_awomansplace.htm

BASKA GABRIELLA, BÁBOSIK ISTVÁN, SCHAFFHAUSER FRANZ: Történelem, társadalom, nevelés. A gyakorlati pedagógia néhány alapvető kérdése. Sorozatszerkesztő: M. Nádasi Mária. 4. kötet, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, 2006: <http://mek.oszk.hu/05400/05451/05451.pdf>

XVI. BENEDEK PÁPA: CARITAS IN VERITATE kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak az Istennek szentelt személyeknek, a krisztushívó laikusoknak és minden jóakarátú embereknek az ember teljes értékű fejlődéséről a szeretetben és az igazságban:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate_hu.html

XVI. BENEDEK PÁPA: DEUS CARITAS EST kezdetű enciklikája a püspököknek, a papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek és minden krisztushívónak a keresztény szeretetről:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est_hu.html

XVI. BENEDEK PÁPA: SPE SALVI kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek és minden krisztushívónak a keresztény reményről, 2007:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi_hu.html

MARIAI ALICIA BLATTENBERGER, SSND: A regensburgi hajósmester leánya. Kézirat. Fordította: Pálos M. Paschalis, SSND

MARIA CHRYSOSTOM, SSND: The Story of Mother Mary Teresa of Jesus. Foundress of the Order the School Sisters of Notre Dame. Notre Dame Convent Press. Milwaukee Wisconsin, 1946

CSENY RÓZSI: Gerhardinger Mária Terézia tisztelendő anya életrajza. „VASÁRNAP” irodalmi és nyomdai műintézet Minorita Kulturház, Arad, 1930

EGYETEMES TÖRTÉNET NÉGY KÖTETBEN. Szerkesztette: Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Kerényi Károly. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt, 1935-1937, a Magyar Szemle Társaság kiadása: <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0001/index.html>

MARIA CANISIA ENGL, SSND: A Great School Sister, Teacher and Educator On the 125th Anniversary of the Death of Karolina Maria Theresia Gerhardinger: <http://www.schulschwestern.de/mth/frameset.htm>

MARIA CANISIA ENGL, SSND: Licht auf dem Leuchter. 25 Jahre nach der Seligsprechung unserer Gründerin Maria Theresia von Jesu Gerhardinger. 2010.: http://www.schulschwestern.de/seligsprechung/25_jahre/Licht%20auf%20dem%20Leuchter-JubMTh.pdf

MARIA CANISIA ENGL, SSND: Sent Out Into Time - The Foundation of the School Sisters of Notre Dame in its Socio-Cultural Context: http://www.sturdyroots.org/PDFs/Being%20Church/BC_Final%20Sent%20Out%20Into%20Timepdf.pdf

ERŐS VILMOS: A XIX. századi német historizmus. Valóság 2008. december LI. évfolyam 12. szám: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=975&lap=0>

CHRISTIAN FELDMANN: „Diese Frau weiß, was sie will” Die selige Maria Theresia von Jesu Gerhardinger (1797-1879) Gründerin der Kongregation der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau. EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien 1985.

„Ez a nő tudja, mit akar” Jézusról nevezett Boldog Gerhardinger Mária Terézia (1797-1879) A Miasszonyokról nevezett Szegény Iskolanővérek Kongregációjának alapítója. Fordította: Pálos M. Paschalis, SSND. Kézirat

JOHANN GOTTLIEB FICHTE: Reden an die deutsche Nation: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/411>

FINÁCZY ERNŐ: Nevelélméletek a XIX. században. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1934. Kertész József Könyvnyomdája, Karcag: <http://mek.niif.hu/07200/07285/07285.htm#n49>

GÉCZY MÁRIA IMMACULATA, SSND: A Miasszonyokról nevezett Szegény Iskolanővérek Rendjének története és nevelési rendszere. Szegedi Uj Nemzedék Lapvállalat R-T. Könyvnyomdája, Szeged, 1941

JÉZUSRÓL NEVEZETT GERHARDINGER MÁRIA TERÉZIA: Levelek. I-XIII. kötet. München, 1979. Fordította: Pálos M. Paschalis, SSND. Kézirat

GRAVISSIMUM EDUCATIONIS MOMENTUM, a II. Vatikáni Zsinat deklarációja a keresztény nevelésről. 1965. A II. Vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1986

MARION W. GRAY: Kameralismus: Die säkuläre Ökonomie und die getrennten Geschlechtersphären. WerkstattGeschichte 19, Ergebnisse Verlag, Hamburg 1998: http://www.werkstattgeschichte.de/werkstatt_site/archiv/WG19_041-057_GRAY_GESCHLECHTERSPHAEREN.pdf

HABÓK ANITA: Friedrich Fröbel romantikus gyermekképe. Neveléstörténet. A székesfehérvári Kodolányi János Főiskola folyóirata. 2007. évfolyam 1-2. szám: http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=35&rid=2&id=274

PROF. DR. WINFRIED HAUNERLAND: „Was die Zukunft bringen wird, steht in Gottes Hand“. Das Charisma der Schulschwestern vor den Herausforderungen der Gegenwart Vortrag anlässlich der Eingliederungsfeier der Bayerischen Provinz der Armen Schulschwestern, 2006. május 6.: http://www.schulschwestern.de/umstruktur/6_mai06/Festvortrag%20Professor%20Haunerland.pdf

JOHANN FRIEDRICH HERBART: Pedagógiai előadások vázlata. Bevezetővel ellátta: Fináczy Ernő. Fordította: Nagy J. Béla. Budapest, 1932

HISTORISCHER RÜCKBLICK: Die Tradition der Kinderarbeit in Deutschland. In: INDIEN: Schule statt Kinderarbeit Bildung als Ausweg aus der Armutsfalle. Siegburg, Februar 2006. Nordelbisches Zentrum für Weltmission und Kirchlichen Weltendienst (NMZ) in Zusammenarbeit mit SÜDWIND e.V.: http://www.suedwindinstitut.de/fileadmin/fuerSuedwind/Publikationen/2006/2006-3_Indien_-_Schule_statt_Kinderarbeit.pdf

II. JÁNOS PÁL PÁPA Maria Theresia von Jesu boldoggá avatásán (1985) elhangzott beszéde: Sr. Theresia – eine begnadete Erzieherin: http://www.rs-au.de/50_18.htm

JOB FERENC SEBESTYÉN: A „Miasszonyunk”-ról nevezett szegény Iskolanővérek vallásos társulata tervezetének szelleme a női ifjúság nevelésére. Job Ferenc Sebestyén, császári udvari káplán és Karolina osztrák császárnő öfenségének gyóntatójától. Stadthof, 1839. Kézirat

KERESZTÉNY TEOLÓGUSOK ÉS BÖLCSELŐK LEXIKONA. Szerkesztő: Horváth Pál. Az MTA Filozófiai Kutatóintézetének Akadémiai-Filozófiai Nyitott Egyeteme: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/teol/lex.htm>

KISLEXIKON: <http://www.kislexikon.hu>

MARY ANN KUTTNER, SSND: Mother Theresa's Missionary Spirit: http://www.sturdyroots.org/PDFs/Being%20Church/BC_Missionary%20Spirit%20finalpdf.pdf

MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON: <http://lexikon.katolikus.hu/>

Dr. MESZLÉNYI ANTAL: AZ EGYHÁZ ÉS A FRANCIA FORRADALOM. 1941: <http://www.katolikus-honlap.hu/0807/meszlenyi7.htm>

NÉMETH ANDRÁS: A német pedagógiai historiográfia. Iskolakultúra 2006/4.

PÁLOS M. PASCHALIS, SSND: Utazás térben és időben. Jubileumi, bővített kiadás, a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek magyarországi működésének 150. éve alkalmából. JEL Kiadó, 2008

PEKÓ M. ADRIEN, SSND: A Miasszonyunkról nevezett Iskolanővérek tevékenysége. Kézirat

PUKÁNSZKY BÉLA: A nőnevelés évezredei. Gondolat, 2006

PUKÁNSZKY BÉLA: Az intézményes nőnevelés két paradigmája a 18-19. századi Európában: „filantropizmus” és „neohumanizmus”: <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/books//keri-katalin-szerk-tarsadalmi-nem-es-oktatas-2011/htm/pukanszkybela.htm>

PUKÁNSZKY BÉLA-NÉMETH ANDRÁS: Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. 1996: <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/>

PUSKELY MÁRIA, SSND: Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz I-II. Bencés Kiadó, 1995

SZABOLCS ÉVA és RÉTHY ENDRÉNÉ: Fröbel és a nőmozgalmak Magyarországon Magyar Pedagógia. 99. évfolyam 4. szám, 1999.: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Szabolcs_MP994.pdf

HEINZ-ELMAR TENORTH: A kézmű dicsérete, az elmélet kritikája a németországi pedagógiai historiográfia helyzetéről. Magyar Pedagógia 97. évfolyam 2. szám 111-125.: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Thenort_MP972.pdf

THE CATHOLIC ENCYCLOPEDIA: <http://www.newadvent.org/cathen>

TORNAY KRISZTINA PETRA, SSND: Az iskolanővérek lelkesége - Tűnődések egy női rend spiritualitásáról. Marianum. Az erdélyi iskolanővérek nyomában, 1858-2008. Debrecen, 2008

TÓTH TAMÁS: A napóleoni egyetemről a humboldti egyetemig: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/Tarsfil/kut/tanulm/toth2.htm>

URBÁN FERENC: Legyetek követőim mint én Krisztusé. 12 elmélkedés Mária Terézia Anya erényeiről. Tir. „Sonntagblatt”, Timișoara IV. 1934

VITÁRI ZSOLT: Birodalomból birodalom. „Németország” 1815–1871.

Készült az MTA-PTE „Magyarország, Európa és Ibero-Amerika” Kutatócsoport támogatásával:

http://nemettortenelem.tti.btk.pte.hu/files/tiny_mce/Publ/Vitari%20publ/9N%C3%A9metors%C3%A1g.pdf

Dr. WESZELY ÖDÖN: Pedagógia. A neveléstudomány rendszere rövid összefoglalásban. Második, átdolgozott kiadás. Révai Irodalmi Intézet Nyomdája, Budapest: http://mtdaportal.extra.hu/books/weszely_odon_pedagogia.pdf

WIKIPEDIA: <http://hu.wikipedia.org>

WOMAN OF COMMITMENT HONORED IN THE VALHALLA. Placement of a Bust of Mary Theresa of Jesus Gerhardinger (School Sister of Notre Dame) into the Valhalla near Regensburg. September 3, 1998. Documentation. Provincialate of the School Sister of Notre Dame, Unterer Anger 2. Munich, 1998.

HANS ZEHETMAIR: Mother Theresa: Pioneer in Women's Rights and Human Rights: <http://www.sturdyroots.org/PDFs/MT-Pioneer%20Woman.pdf>

S. LEOBGID ZIEGLER, SSND: Vignettes of King Ludwig and his Support of Mother Theresa Taken from “Mutter Theresia”: http://www.sturdyroots.org/bc_bavarianhof.htm

M. LEOBGID ZIEGLER, SSND: Mutter Theresia von Jesu Gerhardinger Gründerin der Armen Schulschwester von Unserer Lieben Frau 1797-1879 Ihr Leben und ihr Werk. Verlag Schnell & Steiner München. Kiadási év nélkül. A Jézusról nevezett Gerhardinger Terézia anyja a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek alapítójának élete és műve 1797-1879. Fordította: Pálos M. Paschalis, SSND. Kézirat